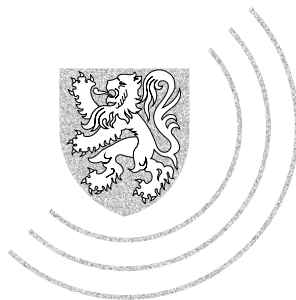

V L A A M S P A R L E M E N T

stuk **56** (2009-2010) – Nr. 10
ingediend op 4 juni 2010 (2009-2010)

Hoorzitting

over de hervorming van het hoger onderwijs,
wat de democratisering van het hoger onderwijs betreft

Verslag

namens de Commissie ad hoc Hoger Onderwijs
uitgebracht door de dames Veerle Heeren en Gerda Van Steenberge

Samenstelling van de commissie:

Voorzitter: mevrouw Fientje Moerman.

Vaste leden:

de heer Jan Durnez, de dames Veerle Heeren, Kathleen Helsen, Sabine Poleyn;
de dames Katleen Martens, An Michiels, Gerda Van Steenberge;
de dames Fientje Moerman, Marleen Vanderpoorten;
de dames Kathleen Deckx, Fatma Pehlivan;
mevrouw Vera Celis, de heer Kris Van Dijck;
de heer Boudewijn Bouckaert;
mevrouw Elisabeth Meuleman.

Plaatsvervangers:

de heren Paul Delva, Jos De Meyer, mevrouw Katrien Schryvers, de heer Koen Van den Heuvel;
de heren Erik Arckens, Frank Creyelman, Chris Janssens;
de dames Ann Brusseel, Irina De Knop;
mevrouw Mia De Vits, de heer Chokri Mahassine;
mevrouw Danielle Godderis-T'Jonck, de heer Willy Segers;
de heer Lode Vereeck;
mevrouw Mieke Vogels.

Stukken in het dossier:

56 (2009-2010) – Nr. 1 t.e.m. 9: Verslagen over hoorzitting

INHOUD

1. Uiteenzetting door prof. dr. Ides Nicaise en de heer Steven Groenez, Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving (HIVA).....	4
2. Vragen en opmerkingen van de commissieleden en antwoorden van prof. dr. Ides Nicaise	10
3. Uiteenzetting door prof. dr. Bea Cantillon (UA)	14
4. Vragen en opmerkingen van de commissieleden en antwoorden van prof. dr. Bea Cantillon.....	18
5. Uiteenzetting door de heer Tom Demeyer, ondervoorzitter van de Vlaamse Vereniging van Studenten (VVS).....	21
6. Uiteenzetting door mevrouw Ann Demeulemeester, voorzitter van de Verenigde Verenigingen	25
7. Vragen en opmerkingen van de commissieleden en antwoorden van de genodigden	29
Gebruikte afkortingen	35
Bijlagen:.....	37
Bijlage 1: PowerPointpresentatie HIVA.....	39
Bijlage 2: Bijkomende informatie over de onderzoeksmethodiek.....	45
Bijlage 3: Insteek van de Verenigde Verenigingen.....	49

De Commissie ad hoc Hoger Onderwijs hield op 12 mei 2010 een hoorzitting over de democratisering van het hoger onderwijs in Vlaanderen.

Aan de hoorzitting werd deelgenomen door:

- prof. dr. Ides Nicaise en de heer Steven Groenez, Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving (HIVA);
- prof. dr. Bea Cantillon, Universiteit Antwerpen (UA);
- de heer Tom Demeyer, ondervoorzitter van de Vlaamse Vereniging van Studenten (VVS);
- mevrouw Ann Demeulemeester, voorzitter van de Verenigde Verenigingen.

1. Uiteenzetting door prof. dr. Ides Nicaise en de heer Steven Groenez, Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving

Professor Ides Nicaise: We hebben ervoor gekozen het thema democratisering op basis van onze eigen onderzoekservaring te benaderen. Dit sluit niet noodzakelijk rechtstreeks aan bij de punten die hier tijdens vorige discussies aan bod zijn gekomen.

Mijn collega, de heer Groenez, zal twee recente onderzoeken toelichten. Het eerste onderzoek heeft betrekking op het rendement van het hoger onderwijs. Hier vloeien interessante conclusies inzake de financiering en de democratisering van het hoger onderwijs uit voort. Het tweede onderzoek is in feite zijn nog lopende doctoraatsonderzoek en heeft betrekking op de langetermijntrends in de democratisering van, onder meer, het hoger onderwijs.

De heer Steven Groenez: Ik zou vandaag twee zaken willen toelichten. Ik zal een kort overzicht geven van de democratisering van het hoger onderwijs. Ik zal uitleggen wat we hieronder kunnen verstaan en hoe die democratisering in de loop van de 20e eeuw is geëvolueerd. We kunnen hieruit een aantal sporen naar het beleid trekken. Daarnaast zal ik ook iets zeggen over de financiering van het hoger onderwijs en over het rendement voor de betrokken partijen. Hieruit zal ik conclusies trekken over het evenwicht tussen de publieke en de private financiering van het hoger onderwijs. Daarna zal professor Nicaise het hebben over de outputfinanciering en over een aantal andere belangrijke onderwerpen.

Ik wil het eerst hebben over de democratisering van het hoger onderwijs en van het onderwijs in zijn geheel. Ik presenteer hier enkele slides waarop de evolutie grafisch wordt voorgesteld.

De eerste slides (zie bijlage, p. 39) geven weer hoe de onderwijsparticipatie van mannen en vrouwen in de 20e eeuw is geëvolueerd. We zien dat aan het begin van de 20e eeuw 40 percent van alle mannen een diploma van het lager secundair onderwijs of hoger haalde. Dit betekent dat 60 percent van alle mannen ten hoogste een diploma van het lager onderwijs haalde. Op het einde van de 20e eeuw is het percentage mannen met een diploma van het lager secundair onderwijs of hoger tot 95 percent of meer gestegen. Bij vrouwen is het zelfs bijna 100 percent geworden. De participatie aan het hoger onderwijs ligt in het begin van de eeuw heel laag. Op het einde van de eeuw is dit 40 tot 50 percent geworden.

Indien we de sociale ongelijkheid en de democratisering willen bespreken, kijken we best naar de participatiegraden van de verschillende sociale groepen (zie bijlage, p. 39). Op de slides staan de participatiecijfers voor de algemene mannelijke bevolking en voor de verschillende sociale groepen. De cijfers liggen lager voor alle onderwijsniveaus. De expansie van het onderwijs komt later op gang voor kinderen van lagere sociale groepen. Uit de cijfers voor kinderen van bedienden en van hogere bedienden blijkt ondubbelzinnig dat de participatiegraden daar voor elk onderwijsniveau hoger liggen. De onderwijsparticipatie is voor die groepen vroeger op gang gekomen. Eigenlijk zien we dat de participatiegraad aan het hoger onderwijs voor kinderen van hogere bedienden al voor de cohorten die rond de Tweede Wereldoorlog zijn geboren, reeds 60% bereikt. Er valt bij hen nadien nog weinig toename van de participatie te merken.

Democratisering kan zowel in absolute als relatieve termen benaderd worden. In de absolute benadering stellen we vast dat alle sociale groepen hun participatiegraden aan de verschillende onderwijsniveaus zien stijgen. Ook arbeidskinderen hebben hun positie verbeterd. Zij nemen nu vaker deel aan het hoger onderwijs dan vroeger.

Begrippen als de democratisering en de gelijke kansen worden echter vaker in relatieve termen gedefinieerd. Democratisering is dan het proces waarbij de kloof in participatiegraden tussen de sociale groepen verkleint.

We stellen vast dat er in verband met het lager secundair onderwijs al voor de Tweede Wereldoorlog een democratisering is ingezet. Met betrekking tot het hoger secundair onderwijs is dit voor de vrouwen in de jaren zestig en voor de mannen in de jaren tachtig gebeurd. Wat het hoger onderwijs betreft, kunnen we nog niet echt over een democratisering spreken. Bij de vrouwen is er op het einde van de jaren negentig een lichte tendens tot democratisering. Verdere cijfers moeten aantonen of die trend ook wordt voortgezet. Indien we het hoger onderwijs in relatieve termen definiëren, is er nog steeds geen democratisering. De participatiekloof is nog steeds even groot als vroeger.

Naast het streven naar democratisering en naar gelijke kansen, gelden in onze maatschappij ook andere bezorgdheden. Zoals al vaak is verklaard, bevinden we ons in een kennis-economie. Kennis wordt voor alle geledingen van de arbeidsmarkt belangrijker. Eigenlijk is een race tussen technologie en scholing ontstaan. De economische groei is complementair met hooggeschoolden. De economische groei is niet meer neutraal: er worden meer jobs voor hooggeschoolden dan voor laaggeschoolden gecreëerd.

We moeten ons stilaan de vraag stellen of het onderwijs de stijgende vraag naar hooggeschoolden kan inlossen. We stellen vast dat de loonkloof naargelang de scholingsgraad stijgt. De relatieve vraag naar hooggeschoolden stijgt sneller dan het relatief aanbod aan hooggeschoolden. Dit betekent dat het onderwijs de race met de technologie momenteel aan het verliezen is. Het onderwijs kan moeilijk aan de vraag op de arbeidsmarkt tegemoetkomen.

In het onderwijs zelf merken we dat de onderwijsexpansie vertraagt. De rekruteringskracht van het hoger onderwijs vertraagt. De ongekwalificeerde uitstroom van jongeren die het secundair onderwijs zonder diploma verlaten, stagneert. Eigenlijk is er zelfs sprake van een licht stijgende tendens.

Aan de andere kant van deze evolutie zien we een toenemende werkdruk bij de hooggeschoolden. De laaggeschoolden verliezen langzamerhand aansluiting. De sociale ongelijkheid groeit.

Voor de toekomst wordt het duidelijk dat de aanpak van de sociale ongelijkheid en het streven naar meer democratisering niet enkel een kwestie van sociale rechtvaardigheid is: het is een maatschappelijke noodzaak. Dit is nodig om de werkzaamheidsgraad op te trekken en om de pensioenen betaalbaar te houden.

De volgende slide verduidelijkt de stagnerende rekruteringskracht van het hoger onderwijs. Ter illustratie vergelijken we de cijfers voor kinderen van arbeiders en kinderen van hoger bedienden (zie bijlage, p. 40). Het aandeel van hen dat een diploma van het hoger secundair onderwijs haalt, vormt in essentie de rekruteringsvijver van het hoger onderwijs. Merk op dat een aantal leerlingen enkel een diploma van het beroepssecundair onderwijs haalt en niet naar het hoger onderwijs kan doorstromen. Het merendeel van de afgestudeerden van het secundair onderwijs haalt een diploma dat hen toegang tot het hoger onderwijs verschaft. Gedurende de 20e eeuw zijn de verschillen in de omvang van de rekruteringsvijver tussen de sociale groepen aanzienlijk verkleind.

Indien we naar de rekruteringskracht kijken, zien we welk percentage van de mensen in de rekruteringsvijver door het hoger onderwijs worden opgevoed. Die kloof tussen de sociale groepen blijft opmerkelijk stabiel over de 20e eeuw. Ondanks het feit dat, in vergelijking met vroeger, veel meer arbeiderskinderen diploma's halen die hun een mogelijke toegang bieden tot hoger onderwijs, slaagt het hoger onderwijs er niet in om de kloof in de rekruteringskracht te dichten.

Dit heeft vooral te maken met de oriëntatie in het secundair onderwijs. In het secundair onderwijs worden kinderen van lagere sociale afkomst meer dan proportioneel verwezen naar of kiezen zij voor het beroepssecundair onderwijs, terwijl kinderen uit de hogere sociale klasse veel meer kiezen voor aso-richtingen, met veel meer doorstroommogelijkheden naar hoger onderwijs (zie bijlage, p. 40).

De democratisering van het hoger onderwijs stukt. De sociale ongelijkheid is veel hardnekkiger dan gedacht. Vanuit onderzoek worden verschillende verklaringen aangebracht. Een eerste verklaring is de financiële verklaring (zie bijlage, p. 41). We werken daar al sinds de Tweede Wereldoorlog aan met het voorzien in private studiefinanciering voor minvermogenden, studietoelagen, kinderbijslagen en andere manieren om het gezinnen mogelijk te maken de kost van hoger onderwijs te dragen. We stellen vast dat het gebrek aan liquide middelen, zeker voor studenten die met succes hoger onderwijs beëindigen, geen onoverkomelijk maar enkel een intertemporeel probleem is. Op het moment dat zij participeren, hebben zij mogelijk te weinig geld, maar in hun arbeidsloopbaan zullen zij via dat diploma hoger onderwijs zeker voldoende middelen genereren om de oorspronkelijke kost van het hoger onderwijs te dekken.

Onderzoek naar de effectiviteit van het huidige stelsel van private studiefinanciering – het globale pakket van generieke financiering in termen van belastingvermindering en kinderbijslagen, onder meer door het Centrum voor Sociaal Beleid en het Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving (HIVA) zelf – geeft aan dat dit stelsel naar behoren functioneert voor de gemiddelde student, maar eigenlijk onvoldoende de onderwijsparticipatie van personen met een lage financiële draagkracht ondersteunt. Op dit moment zijn de studietoelagen in het hoger onderwijs net onvoldoende om de directe kosten – inschrijvingsgeld, cursussen enzovoort – te dekken. Een belangrijk deel van de kost van hoger onderwijs is het gederfde loon. Wie studeert, kan niet gaan werken. Eigenlijk zou zeker voor minvermogenden de studietoelage een deel van die kosten moeten dekken als we willen dat die studietoelage de participatie bevordert.

Een tweede verklaring voor de sociale verschillen is de onderinvestering tijdens de jeugd. Heel wat jongeren halen een diploma dat hun geen toegang geeft tot het hoger onderwijs. Zij komen zelfs niet in de rekruteringsvijver terecht. Willen we werken aan democratisering, dan moet in eerste instantie aandacht uitgaan naar de rekruteringsvijver voor het hoger onderwijs. De ongekwalificeerde uitstroom in het secundair onderwijs is sociaal zeer selectief en moet aangepakt worden. Interessant is ook de piste van het hoger beroepsonderwijs. Die hervorming is nu 'on hold', maar zit nog in het achterhoofd van de minister. De diplomavereiste die toegang biedt tot het hoger onderwijs wordt mogelijks veranderd.

Anderzijds geeft onderzoek aan dat hoe vroeger men intervenieert in de onderwijsloopbaan van een kind, hoe effectiever die interventie is. Interventies op het niveau van het basisonderwijs zijn effectiever in het bereiken van zowel cognitieve als niet-cognitieve uitkomsten dan investeringen in het secundair of zelfs het hoger onderwijs. Indien men meer democratisering wil, dan volstaat dus het ingrijpen aan de ingangspoorten van het hoger onderwijs niet.

Een derde en laatste – en vaak onderschatte – verklaring van de sociale ongelijkheid in het hoger onderwijs is het bestaan van een zekere risicoaversie. Investeren in hoger onderwijs zijn fundamenteel risicovol. Jongeren weten niet of ze hun studies met succes zullen

afronden en binnen welke termijn dat zal gebeuren. Ze zijn ook onzeker over wat dat diploma hun later op de arbeidsmarkt en gedurende hun volledige arbeidsloopbaan zal opbrengen. Bovendien weten we ook dat personen met een lagere financiële draagkracht meer risicoaversie vertonen. Op dit moment biedt de studiefinanciering geen enkele oplossing voor die risicoaversie.

Naast onderzoek over de democratisering van het onderwijs, is ook het rendement van hoger onderwijs onderzocht? Hoger onderwijs is een investering, die kost maar ook opbrengt. Er zijn meerdere partijen bij betrokken: het individu dat studeert, de overheid die een belangrijke bijdrage levert in die kosten en de maatschappij als geheel die mogelijk ook kosten betaalt en opbrengsten geniet.

Het private rendement van een jaar hoger onderwijs is de meeropbrengst van dat jaar hoger onderwijs ten opzichte van de meerkost in vergelijking met een diploma hoger secundair onderwijs (hso). In Vlaanderen bedraagt dat private rendement van een jaar hoger onderwijs 8,9 percent. Dat is opmerkelijk veel hoger dan gemiddelde rendementen op spaarboekjes of andere mogelijke beleggingen en investeringen. Een investering in hoger onderwijs rendeert dus. Het rendement voor België is iets lager, 7,44 percent. Dat heeft voornamelijk te maken met de opbrengsten op de arbeidsmarkt en niet zozeer met de kostenzijde. Naast het pure private, monetaire rendement in termen van loon en inkomen, zijn er tal van niet-monetaire opbrengsten op gebied van gezondheid, maatschappelijke participatie enzovoort, die nog niet in die opbrengstvoet verrekend zijn.

Het sociale rendement is ongeveer even hoog als het private rendement. De opbrengst voor de maatschappij als geheel is ook ongeveer 9 percent. Dat is een belangrijke conclusie omdat vaak naar het sociale rendement wordt gekeken om te zien of er mogelijk externe effecten zijn van de participatie aan hoger onderwijs. De deelname aan hoger onderwijs genereert niet enkel baten voor de individuen, maar uiteindelijk ook voor de volledige economie. Op dit moment stellen we vast dat de effecten voor de economie zeker vervat zijn in de huidige participatiebeslissing van de individuen.

Vanuit het perspectief van de overheid is het fiscale rendement belangrijk. Als je ziet wat de overheid later terugkrijgt in termen van fiscale en parafiscale ontvangsten, in mindere uitgaven aan socialezekerheidsuitkeringen, blijkt dat de investering ook voor de overheid rendabel is. Wanneer alle kosten en baten over de levenscyclus van individuen in acht worden genomen, blijkt dat zij voor elke 100 euro 103,90 euro terugkrijgt.

Het overheidsingrijpen heeft niet alleen een belang in termen van het berekenen van het fiscale rendement, er kan ook worden nagegaan wat het effect is van het overheidsingrijpen op het private rendement. Wat zou het private rendement zijn indien er geen overheid zou zijn? Dan stellen we vast dat het overheidsingrijpen op dit ogenblik het private rendement subsidieert.

Die twee vaststellingen – dat de overheid een positief fiscaal rendement boekt en tegelijkertijd ook het private rendement subsidieert – betekenen dat een andere partij de rekening betaalt. Die andere partij bestaat uit de niet-participanten aan het hoger onderwijs. Via de publieke subsidiëring betalen zij het grootste deel van de rekening. Op dit moment is de balans tussen private en publieke financiering zo dat dit een belangrijke omgekeerde inkomenstransfer van niet-participanten naar participanten inhoudt.

Met betrekking tot de publieke en private bestedingen aan hoger onderwijs werd een rangschikking gemaakt van de Europese landen (zie bijlage, p. 41). De grafiek rangschikt de landen volgens het niveau van hun publieke investeringen, de uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling niet meegerekend, maar wel met inbegrip van de uitgaven die de overheid doet om de privéstudiekost van de gezinnen mee te helpen financieren. We zien dat Vlaanderen zich ongeveer op het Europese gemiddelde situeert. De privébestedingen aan

hoger onderwijs zijn voor de meeste landen negatief, als we de overheidsbijdrage aan die bestedingen buiten beschouwing laten. Mocht de overheid dus geen belastingvoordelen, kinderbijslagen voor studerende kinderen en studietoelagen geven, dan zouden de privébestedingen van de gezinnen momenteel in het algemeen negatief zijn. De som van de beide (publiek en privaat) geeft dan de totaalbesteding aan hoger onderwijs.

Wat het evenwicht tussen private en publieke financiering betreft, stellen we vast dat het privérendement van hoger onderwijs hoog is. Alle voorspellingen geven aan dat dit privérendement de komende jaren nog zal stijgen. De loonkloof tussen gediplomeerden van hoger onderwijs en gediplomeerden van hoger secundair onderwijs zal nog groter worden. Die loonkloof werd gedurende het laatste deel van de 20e eeuw in belangrijke mate beperkt gehouden door de toenemende participatie van vrouwen op de arbeidsmarkt. Die heeft ertoe geleid dat het verschil tussen de relatieve vraag en het relatief aanbod van hogeschoolden werd beperkt. Aangezien die participatie nu gelijk of hoger ligt dan die van mannen, kan er in de toekomst geen dempend effect worden verwacht van een toenemende vervrouwelijking van de arbeidsmarkt. Het beleid kan dus best van de stelling uitgaan dat het privérendement van hoger onderwijs nog verder zal toenemen.

Vatten we samen dan stellen we vast dat: 1) de publieke uitgaven per student op dit moment hoger liggen dan het Europese gemiddelde; 2) het privérendement van hoger onderwijs, gemiddeld gezien, gesubsidieerd wordt door de overheid; 3) de meerkost van een jaar hoger onderwijs, met het inschrijvingsgeld en dergelijke, tot de laagste in Europa behoort. Bovendien is er het belangrijke rechtvaardigheidsargument: op dit moment zijn het diegenen die niet participeren aan het hoger onderwijs en meestal lager geschoold zijn dan de participanten, die de rekening betalen. Er is dus een omgekeerde inkomenstransfer. Dat doet de vraag rijzen of er ruimte is voor een verhoging van de privébijdrage, van het inschrijvingsgeld. Dat kan mogelijk extra middelen genereren voor een vroegtijdig ondersteuningsbeleid. Ik pleit er zeker voor mogelijke extra middelen niet alleen te besteden aan het hoger onderwijs. Willen we het hoger onderwijs democratiseren, dan is de aanwending van extra middelen het meest effectief en het meest kostenefficiënt naarmate deze vroeger in de ontwikkeling van kinderen wordt ingezet.

Anderzijds mag de mogelijke verhoging van privébijdragen de participatie aan het hoger onderwijs niet ondergraven, want dat kunnen we ook missen als kiespijn. Daarom rijst de vraag hoe prijsgevoelig studenten zijn. Herhaald onderzoek stelt vast dat ze niet erg prijsgevoelig zijn. In Nederland is berekend dat, indien het inschrijvingsgeld zou verdubbelen, de participatiegraad met drie percent zou afnemen. We weten echter ook dat de prijsgevoeligheid hoger ligt voor studenten uit de lagere-inkomensgroepen en dat die prijsgevoeligheid ook hoger ligt naarmate het inschrijvingsgeld stijgt. Op dit moment is het inschrijvingsgeld laag, dus kan worden verwacht dat de gemiddelde prijsgevoeligheid relatief laag ligt. Aangezien die echter hoger ligt bij lagere-inkomensgroepen, verdient het aanbeveling het studietoelagestelsel om te vormen tot een selectiever, krachtiger instrument, met hogere bedragen voor minder begunstigden.

Professor Ides Nicaise: Ik wil afronden met een paar stellingen die het debat misschien kunnen helpen voeden. De eerste stelling sluit heel sterk aan bij het betoog van de heer Groenez en kan erg controversieel lijken in een debat over de democratisering van het hoger onderwijs. U hebt het goed gehoord: de heer Groenez heeft inderdaad onverbloemd gezegd dat er ruimte is voor een verhoging van het inschrijvingsgeld. Die is onzes inziens bijna onafwendbaar, om diverse redenen.

Een van de redenen die de heer Groenez niet heeft vermeld, is dat de massificatie van het hoger onderwijs nog volop gaande is. Projecties op wereldniveau, van UNESCO en andere instanties, van de trend tot 2030 tonen duidelijk aan dat het voor overheden zeer moeilijk zal zijn om de toenemende participatie aan het hoger onderwijs op dezelfde manier te blijven financieren als in het verleden.

Daarom moeten we goed nadenken. Ofwel wordt de financiering per student geleidelijk verminderd, en wordt de kwaliteit van de hogeronderwijsinstellingen eigenlijk bedreigd, ofwel moet het inschrijvingsgeld geleidelijk aan worden opgetrokken. De uitdaging bestaat er natuurlijk in die zo op te trekken dat er niet een omgekeerd democratiserend effect ontstaat. Het ene spreekt het andere niet tegen: men kan tegelijk het inschrijvingsgeld optrekken en de studiefinanciering optrekken, en dat laatste eventueel meer dan proportioneel. Als het inschrijvingsgeld toeneemt, kan men de studietoelage met minstens hetzelfde bedrag doen stijgen, en eventueel daarbovenop nog studieleningen toestaan. De studietoelagen zijn momenteel immers vooral bestemd voor het dekken van de directe studiekosten, dus van de ‘out-of-pocketuitgaven’ van de student en diens gezin. Wat niet wordt gedekt door de studietoelagen, is de tijd van de student. Dat is een zeer reële kost, namelijk het gedeelde inkomen tijdens de studietijd.

Sinds enkele jaren kent het hoger onderwijs een nieuw financieringssysteem, waarbij vanaf het tweede jaar wordt gemikt op outputfinanciering. De bedoeling daarvan is het verhogen van de efficiëntie van het hoger onderwijs. Principieel kan ik daarachter staan, zeker naar aanleiding van de flexibilisering van het hoger onderwijs. Men moet vermijden dat die flexibilisering leidt tot eindeloze studietrajecten. In de meeste ons omringende landen en de rest van Europa blijven studenten veel langer hangen in hogescholen en universiteiten dan bij ons. Dat voordeel uit het verleden moeten we zo veel mogelijk blijven behouden, zodat jongeren zo snel mogelijk hun hoger onderwijs met vrucht beëindigen.

Die outputfinanciering is dus één van de drukingsmiddelen om die studietrajecten zo efficiënt mogelijk te organiseren. Een nadeel van outputfinanciering is echter dat sommige instellingen geneigd zouden zijn de markt af te romen. Ze zouden bijvoorbeeld toelatingsproeven invoeren of op het einde van het eerste jaar een slachting aanrichten, om er zeker van te zijn dat de overblijvende studenten heel weinig risico hebben om later te falen. Die druk zou kunnen leiden tot minder onderwijsdemocratisering. Hij zou zelfs kunnen leiden tot een polarisatie tussen instellingen die het zich kunnen veroorloven alleen de beste studenten toe te laten, omdat ze een grote aantrekkingskracht hebben, en andere instellingen. Zo hebben topuniversiteiten geen probleem met het selecteren aan de toegangspoort, omdat ze toch genoeg vraag hebben. Andere instellingen zullen echter misschien de vergaarbak worden voor de zwakkere studenten en zullen het des te moeilijker hebben. Outputfinanciering, zoals die al deels bestaat in het leerplichtonderwijs, en vermarkting leiden tot een polarisatie qua kwaliteit op de markt. Misschien is dat niet wenselijk. In elk geval is de drang om meer te selecteren zelfs niet efficiënt vanuit economisch standpunt.

Daarom denken we dat het goed zou zijn om ook compenserende, corrigerende maatregelen te nemen, die gepaard gaan met die outputfinanciering. Bijvoorbeeld zou het recht op inschrijving in het hoger onderwijs ook kunnen worden verankerd, zoals dat in het verleden ook is gebeurd voor het leerplichtonderwijs.

Momenteel geldt een ‘gewichtenregeling’ in het leerplichtonderwijs. Daarmee vraagt men om aan anderstalige leerlingen, leerlingen uit gezinnen waar de ouders laaggeschoold zijn of leerlingen uit kansarme buurten een hoger gewicht te geven in de financiering. Waarom zouden we die GOK-principes niet doortrekken naar het hoger onderwijs?

Er zijn nog andere topics denkbaar dan de financiële. We hebben sterk de nadruk gelegd op de financiering omdat we toevallig allebei onderwijs economen zijn. We denken dat onze bijdrage complementair kan zijn aan die van de andere sprekers.

Er zijn natuurlijk ook implicaties van de flexibilisering van curricula. U hebt het al uitvoerig gehad over de academisering en eventuele inkanteling van hogescholen in de universiteiten. Over dat laatste wil ik mij niet uitspreken, maar ik denk dat de flexibilisering van curricula wel een gunstig effect zal hebben. Spijtig genoeg is daarover nog geen onderzoek voorhanden. Dat zou nochtans nuttig zijn om de effecten van de flexibilisering te kennen

op de doorstroming van professionele bacheloropleidingen naar academische masteropleidingen. We zien die trend zeer gunstig evolueren aan de universiteiten, maar het is nog niet systematisch bestudeerd. Het zou goed zijn om de flexibilisering te laten ondersteunen door een voldoende trajectbegeleiding van de studenten om inefficiënties te vermijden.

Het debat over de toelatingsexamens steekt telkens weer de kop op, zeker naar aanleiding van de outputfinanciering die onlangs werd ingevoerd. Ik wil eraan herinneren dat Vlaanderen vroeger al zeer duidelijk heeft gekozen tegen het principe van toelatingsexamens in het hoger onderwijs, met uitzondering van enkele richtingen waar men nu ook aan begint te twijfelen. Toelatingsexamens hebben gunstige en ongunstige effecten. Men geeft een signaal aan de student inzake geschiktheid en slaagkansen. Het signaaleffect is wenselijk, maar het selectie-effect is dat niet. In de toelatingsexamens zit altijd een bias, een zekere foutenmarge. Een bias werkt tegen minderheidsgroepen zoals allochtone meisjes en jongeren uit lagere inkomensgroepen. Om die bias te vermijden, werkt men beter met een Chrysostomosproef. Dat is een niet-selectieve maar indicatieve proef op het einde van het secundair onderwijs.

Waar veel te weinig over wordt gepraat, is de sociale vorming van het hogeronderwijs-personeel, in de eerste plaats de docenten. Hun mentaliteit, attitude, 'skills' en het bewustzijn van de sociale ongelijkheid kan nog fel verbeteren. Ook strategieën om die ongelijkheid te bestrijden, moeten ze aanleren.

2. Vragen en opmerkingen van de commissieleden en antwoorden van prof. dr. Ides Nicaise

Mevrouw Marleen Vanderpoorten: Het was zeer boeiend. Er zijn in het verleden veel maatregelen genomen om meer studenten in het hoger onderwijs te krijgen. Inzake aantallen heeft er zeker een democratisering plaatsgevonden. De flexibilisering zal dat zeker in de hand werken. U hebt aangehaald dat investeren in de fundamenteën, in het kleuter- en basisonderwijs, nodig is. We praten al lang over de ongekwalificeerde uitstroom, maar slagen er niet in om die tegen te houden. Nog een mankement is de huidige 'standstill' van het hoger beroepsonderwijs. Dat kan de democratisering van het hoger onderwijs verhinderen.

We hebben nu wel meer studenten, maar ik veronderstel dat die zeker niet allemaal op de juiste plaats zitten. Veel potentieel goede studenten komen niet toe aan hoger onderwijs en anderen zitten er wel, die ook genieten van de flexibilisering. Het is vrij goed gesteld met ons aantal studenten, maar hoe scoren we internationaal op het vlak van de juiste student op de juiste plaats? Kunt u daarvan een indicatie geven?

Mevrouw Kathleen Helsen: De sprekers hebben gezegd dat we er maatschappelijk belang bij hebben dat zoveel mogelijk jonge mensen participeren aan ons hoger onderwijs en dat een aantal jonge mensen die opgroeien in een situatie die het hen financieel niet erg comfortabel maakt, niet altijd het risico durven te nemen om die stap te zetten. Hoe belangrijk is dan een goede spreiding van het volledige studieaanbod in Vlaanderen?

Mij is niet precies duidelijk wat werd bedoeld met de opmerking dat het belangrijk is om ook voor het hoger onderwijs het recht op inschrijving te verzekeren. Ik veronderstel dat dat vandaag prima in orde is voor al onze leerlingen en dat degenen die wensen door te stromen naar het hoger onderwijs die mogelijkheid hebben als zij het diploma secundair onderwijs behaald hebben.

Mevrouw Gerda Van Steenberge: U verwijst naar drie verklaringen over de blijvende ongelijkheid betreffende de democratisering in het hoger onderwijs. Hoe bent u juist tot die verklaringen gekomen? Welk onderzoek hebt u daarvoor verricht? Hebt u cijfermatige verklaringen? Ik vraag me af hoe de verhouding onderling zit. Personen met een lage financiële draagkracht zijn bijvoorbeeld meer risicoavers. Met welke groep personen vergelijk u dan?

U spreekt zich eerder uit tegen toelatingsproeven. U zei dat we topuniversiteiten moeten bereiken en dat doen we niet door een selectie, integendeel. We hebben andere sprekers gehoord die beweren dat we pas een topuniversiteit kunnen krijgen als er wel een grondige selectie gebeurt. Zij stellen dat men iedereen moet toelaten aan de universiteit, maar niet aan elke universiteit. Er moet dus een onderscheid kunnen gebeuren binnen de universiteiten. Het hoger onderwijs zou de mogelijkheid moeten hebben om te kiezen hoe ze zich profileren.

U bent niet voor toelatingsproeven voor het hoger onderwijs, maar u sprak wel van een indicatieve proef op het einde van het secundair onderwijs. Wat is het verschil?

Mevrouw Fatma Pehlivan: U zegt dat er moet worden geïnvesteerd in het kleuteronderwijs. Dat kan ik wel bijtreden, want daar wordt de basis gelegd voor de toekomst van de kinderen. Dat kunnen we eruit halen bij de investering in het hoger onderwijs. Ik denk dat we de omgekeerde richting moeten volgen.

In het kader van de democratisering van het onderwijs: hebt u percentages of gegevens over arbeiderskinderen ten opzichte van kinderen van allochtonen in het secundair en het hoger onderwijs?

De heer Paul Delva: Dit zijn heel interessante cijfers, per categorie, en met evoluties over de jaren heen. Hoe staat Vlaanderen vandaag op het vlak van democratisering van het hoger onderwijs, ten opzichte van andere landen en regio's in Europa? In de antwoorden op vragen die ik daarover al heb gesteld, is er niet altijd sprake van een benchmark. Nochtans zou dat nuttig kunnen zijn om de problematiek goed te kaderen. Ondanks het werk dat we nog voor de boeg hebben, en de noodzaak aan maatregelen om die democratisering voort te zetten, scoren we vandaag vrij goed in het Europese peloton of bengelen we aan de staart? Welke plaats neemt Vlaanderen vandaag in?

Mevrouw Elisabeth Meuleman: Ik vraag me af of u informatie hebt over hoe de hervorming van de studiefinanciering er precies moet uitzien. Wat zouden de optimale inschrijvingsgelden zijn? Hoe moet de hervorming van de toelagen eruitzien? Betekent dit dat we de toelage moeten verhogen en zouden er dan minder studenten recht op hebben?

De heer Jan Durnez: Ik heb een vraag over de inventaris van de evolutie van de geboortejaren 1910 tot 1980. De participatie hebt u benaderd vanuit een beroepenstratificatie sociale herkomst. Beschikt u over gegevens van regionale verschillen in Vlaanderen? Noorderkempen, Zuid-Limburg en grote delen van West-Vlaanderen hebben blijkbaar een ander profiel. Kunt u dat verklaren? Het kan ook te maken hebben met risicoaversie, met fysieke of psychologische afstanden.

Mevrouw Fientje Moerman: Ik heb een vraag over de data die u gebruikt en de kwalificaties die u geeft. In het begin van het overzicht wordt verwezen naar de correlatie of de vader een arbeider is of niet. Hebt u als basis daarvoor de diploma's en de opleiding genomen, of de inkomens? De vroegere indeling geldt nog deels, maar veel mensen die men in de categorie bedienden en hoger opgeleiden onderbrengt, verdienen lonen die lager zijn dan die van een arbeider in een autofabriek of in de chemie.

We praten over het verleden, maar naarmate we opschuiven in de tijd, is niet alleen het diploma van de vader relevant, maar is in vele gevallen de moeder hoger opgeleid dan de vader. Vanwaar de keuze om steeds terug te grijpen naar het diploma van de vader?

Voor het rendement hebt u alleen de inkomsten uit de personenbelasting in aanmerking genomen om te spreken van de overdracht van de niet-participanten naar de participanten in de publieke financiering. Hebt u ook btw-opbrengsten als staatsinkomsten aangerekend? Hebt u ook vennootschapsbelastingen genomen, want bedrijven hebben toch ook een return van hogergeschoolde arbeidskrachten?

Hoe moet de studiefinanciering er precies uitzien? Recent hebben we vernomen dat er een significante stijging is van het aantal zogenaamde OCMW-studenten. Dat zijn mensen die studeren, maar tegelijk genieten van een leefloon. Ziet u dat ook als een onderdeel van het tekortschieten van de huidige studiefinanciering? Zo ja, hoe kunnen de door u voorgestelde hervormingen daaraan tegemoetkomen?

Wat de studieloopbaan betreft, begrijp ik dat u geen voorstander bent van een flexibilisering in die zin dat die ertoe zou leiden dat net zoals in andere landen, studenten veel langer aan de universiteiten of hogescholen doorbrengen. Aan de andere kant geeft flexibilisering ook kansen – u hebt dat zelf ook gezegd – wanneer het gaat over de toepassing van het zalmprincipe waar helaas te weinig gegevens over bestaan, en over de combinatie van werken en leven. Vorig jaar zijn er in de pers cijfers verschenen. Daaruit bleek dat 55 percent van de studenten in het hoger onderwijs al werkt. Dat kan gaan van een studentenjob tot een halftijdse of meertijdse reguliere job. Is dit geen opportuniteit om aan de problematiek van democratisering tegemoet te komen?

Professor Ides Nicaise: Een aantal vragen betreft de positie van Vlaanderen ten opzichte van het buitenland. Het is een beetje paradoxaal maar voor zover ik weet, bestaan daar geen systematische vergelijkingen over. Er is onlangs een OESO-studie geweest over 'equity in education' (zie www.oecd.org/edu/equity).

Vlaanderen heeft een zeer toegankelijk hoger onderwijs. In dat opzicht hebben we een nogal atypisch beleid. We hebben een weinig democratisch leerplichtonderwijs. Daarbovenop hebben we een zeer toegankelijk en betaalbaar hoger onderwijs voor studenten. Dat klinkt paradoxaal. De toegangspoort tot het hoger onderwijs staat breed open, maar voordien heeft in zekere zin al een sociale slachting plaatsgevonden waardoor een aantal jongeren niet kan doorstoten naar het hoger onderwijs.

Steven Groenez heeft terecht gezegd dat het gebrek aan democratisering van het leerplichtonderwijs een van de belangrijkste verklaringen is voor de ongelijke participatie aan het hoger onderwijs. We mogen beide dus zeker niet loskoppelen van elkaar.

Het is bekend dat Vlaanderen voor het leerplichtonderwijs slechter scoort dan de rest van Europa. Vlaanderen heeft een van de meest sociaal ongelijke onderwijssystemen in het leerplichtonderwijs. Dat is uitvoerig gebleken uit transnationaal onderzoek.

Een aantal andere vragen heeft te maken met de regionale ongelijkheden, onder meer de spreiding van het studieaanbod en de toename of afname van regionale ongelijkheden doorheen de tijd. Ik kan daar spijtig genoeg geen enkel antwoord op geven. Misschien kan Steven Groenez daar straks op antwoorden.

De verhouding tussen de drie verklaringen is zeer moeilijk exact te bepalen. Steven Groenez heeft drie typeverklaringen naar voren gebracht. Die zijn afkomstig uit verschillende onderzoeken en zijn niet in één geïntegreerd onderzoek met één omvattende methode bestudeerd. Het is dan ook heel moeilijk te zeggen hoeveel percent van de ongelijkheid te wijten is aan financiële drempels en hoeveel aan culturele of andere drempels. Die drempels overlappen elkaar trouwens heel sterk.

Sommige vragen gaan over de selectiviteit en de thematiek van toelatingsproeven. Waarom geen toelatingsproeven, maar wel Chrysostomosproeven op het einde van het secundair onderwijs? Ik wil daar even verder op ingaan omdat dit een heel belangrijk thema is dat nooit helemaal uit de lucht is.

Ongeveer vijftien jaar geleden was er het interessante zogenaamde NEMO-onderzoek in het kader van het onderwijskundig beleids- en praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek (OBPWO). Verschillende universiteiten hebben daaraan meegedaan. Er was een

experiment bij eerstejaarsstudenten aan de VUB. Aan het begin van het academiejaar liet men hen een soort experimenteel ingangsexamen doen dat echter niet bindend was. Het was de bedoeling om de resultaten van dat ingangsexamen nadien te koppelen aan de resultaten behaald op het einde van het eerste jaar aan de universiteit en de correlaties tussen beide na te gaan. Het zal u niet verwonderen dat zo'n zogenaamde toelatingsproef – al was ze op dat ogenblik fake – een zekere voorspellingskracht heeft. Globaal genomen kan je zeggen dat zo'n proef een aantal kandidaatsstudenten tegenhoudt die nadien zouden falen. Dat is een eerste vaststelling.

De andere vaststellingen pleiten eerder tegen het gebruik van een echte selectie via een toelatingsproef omdat men in zo'n proef nogal wat fouten maakt, in beide richtingen. Men laat studenten door die nadien blijken te falen, maar men zou ook studenten tegenhouden die nadien niet zouden falen. Bovendien is het percentage fouten in een toelatingsproef hoger bij minderheidsgroepen: meer meisjes worden foutief tegengehouden, meer allochtonen worden foutief tegengehouden, meer jongeren uit lagere inkomensgroepen worden foutief tegengehouden.

We zijn consequent geweest en we hebben geen veralgemeende toelatingsproeven tot het hoger onderwijs in Vlaanderen. Het is goed om bij dat principe te blijven. Als men de efficiëntie van de oriëntering wil verhogen, dan kan men beter werken met een ander mechanisme dat ook een soort van proef is, namelijk de Chrysostomosproef. De naam verwijst naar Chrysostomos, de honderd dagen voor het einde van het secundair onderwijs. Op dat ogenblik zou men aan de laatstejaars van het secundair onderwijs een toelatingsproef hoger onderwijs kunnen voorleggen met als belangrijke nuance dat deze geen bindende selectie inhoudt. Als je faalt op de Chrysostomosproef, dan heb je een signaal dat je een risico loopt om in het hoger onderwijs te falen, maar het is niet verboden om toch de stap te zetten.

Wat is het voordeel van een Chrysostomosproef? Ten eerste geeft zo'n proef wel een signaal. Ten tweede is ze niet bindend, maar de signalen kunnen goed worden geïnterpreteerd. Ofwel trekt de student in kwestie de conclusie dat hij beter niet doorstroomt naar het hoger onderwijs, ofwel trekt hij de conclusie dat hij hard zal moeten werken en hulp zal moeten zoeken. Ondersteuning is ook een manier om het hoger onderwijs, zeker het eerste jaar, door te komen en het signaal heeft dus meer een positieve, formatieve betekenis dan een normatieve of selectieve betekenis.

Ten derde geef je bepaalde studenten niet alleen een negatief signaal, maar je geeft ook anderen die niet dachten aan hoger onderwijs of zeer sterk twijfelden, een positief signaal. De Chrysostomosproef zou worden afgenomen bij alle laatstejaars van het secundair onderwijs, inclusief diegenen die misschien om culturele of andere redenen bang zijn om de stap naar het hoger onderwijs te zetten. Deze studenten zouden kunnen worden aangemoedigd. In die zin heeft de Chrysostomosproef dus een goede allocatieve functie. Ze geeft dus een negatief signaal aan de risicostudenten, maar een positief signaal aan de studenten die momenteel door gebrek aan democratisering, de stap naar het hoger onderwijs niet durven of kunnen zetten.

We moeten niet vies zijn van het streven naar meer efficiëntie in het hoger onderwijs en dus van het goed informeren van studenten, maar het is zeer bedenkelijk om hen tegen te houden met een proef waarvan men niet exact weet of ze de juiste resultaten geeft. We moeten ons bescheiden opstellen bij toelatingsproeven. Over de Chrysostomosproef is trouwens een doctoraatsonderzoek gebeurd aan de K.U.Leuven door de heer Geert Wels, met zeer gunstige resultaten.

Over de kinderen van allochtonen ga ik niets zeggen, omdat ik vermoed dat mevrouw Bea Cantillon hier veel meer over kan zeggen.

Momenteel is er in het hoger onderwijs geen numerus clausus en stelt de problematiek van het recht op inschrijving zich nog niet in alle scherpste, maar ze zou zich kunnen beginnen te stellen. Het is goed om preventief een recht op inschrijving uit te vaardigen dat zou voorkomen dat instellingen op eigen houtje selectiemechanismen gaan invoeren omwille van hun outputfinanciering. Een eerlijke behandeling van kandidaat-studenten moet ook een bekommernis van de wetgever zijn. Bij mijn weten zijn er tot nu toe nog geen misbruiken gesignaleerd, maar het zou nog kunnen komen.

We kunnen geen cijfers plakken op de optimale scenario's voor een hervorming van de studiefinanciering. We kunnen alleen zeggen dat Vlaanderen één van de goedkoopste is voor zijn hoger onderwijs. Mijn Chinese studenten zeggen dat ze naar Leuven komen omdat Leuven goedkoper is dan bepaalde Chinese universiteiten, inclusief de reis en het verblijf in Leuven. Vlaanderen is dus een zeer betaalbaar land voor hoger onderwijs. De vraag is of we ons, met de toenemende internationale mobiliteit van studenten, niet wat moeten hoeden voor het subsidiëren van de export van hoger onderwijs. Dat kan niet de bedoeling zijn. We kunnen onze publieke middelen beter op andere manieren gebruiken. Ik durf me niet uit te spreken over hoeveel een verhoging van de inschrijvingsgelden moet bedragen.

Wat de studietoelagen betreft, hebben we op basis van onderzoek altijd betoogd dat studietoelagen idealiter ook de indirecte studiekosten zouden moeten dekken. Studenten zijn niet alleen prijsgevoelig voor inschrijvingsgeld, voor de studieboeken en voor de vervoerkosten, maar ook voor het gedeelde inkomen. Dat heeft een invloed op het participatiegedrag in het hoger onderwijs. Een goed systeem van studiefinanciering – studietoelagen en studieleningen – zou ook moeten helpen om de indirecte studiekosten te dekken. Momenteel – en het is zelfs verankerd in het huidige decreet op de studietoelagen – dekken de studietoelagen enkel maximaal de directe studiekosten.

3. Uiteenzetting door prof. dr. Bea Cantillon

Professor Bea Cantillon: Ik heb geen cijfers bij me. Gewoonlijk heb ik die wel. Ik heb me voorgenomen om hier uit het hart te spreken. Ik bouw verder op mijn ervaring van toen ik aan de UA verantwoordelijk was voor wat we 'maatschappelijke dienstverlening' noemen, als voorzitter van het lokaal overlegplatform voor het secundair onderwijs in Antwerpen en als onderzoeker. Zo heb ik onderzoek gedaan naar de democratisering van het onderwijs, het studietoelagesysteem en dergelijke.

In 2004 was ik als vicerector bevoegd voor maatschappelijke dienstverlening aan de UA. Het eerste wat ik heb gedaan, is het in kaart brengen van de in- en doorstroom van allochtone studenten in onze universiteiten. Het was de eerste keer dat dat gebeurde. Nadien hebben we dat een paar keer geactualiseerd. Dat wil ik gebruiken als algemene achtergrond bij de reflecties die ik zal geven.

Het eerste punt dat we vaststellen, geldt extreem voor Antwerpen, wat minder extreem voor Gent, extreem voor Brussel en minder voor andere universiteiten. Er is duidelijk een stijging van het aandeel allochtone studenten in het hoger onderwijs, in de universiteiten, maar ook in de hogescholen. Die stijging verloopt echter zeer traag. Dat betekent dat het aandeel allochtone studenten aan zowel de universiteiten als de hogescholen zeer ver beneden het potentieel ligt. Aan de UA, gelegen in de kern van de stad, zijn er bijvoorbeeld 11 à 12 percent studenten van allochtone afkomst. In het secundair onderwijs zijn er ongeveer 40 percent allochtone leerlingen. Belangrijk om te weten is ook dat de instroom in de UA sterk regionaal bepaald is.

De doorstroom van degenen die binnenkomen, verloopt uitermate gebrekkig. Dat is zo aan de universiteit en dat is zo aan de hogescholen. In de hogescholen is het aandeel van de allochtonen wel hoger dan dat aan de universiteiten. De doorstroom bedraagt ongeveer

de helft. Gesteld dat de gemiddelde slaagkans voor de autochtone studenten 30 percent is, dan is die voor de allochtone studenten ongeveer vijftien percent.

Bovendien is er geen significante verbetering doorheen de tijd. Dat is verontrustend, omdat binnen die groep van allochtone studenten het aandeel van studenten van de derde generatie toeneemt. De slaagkans van die groep is hoger dan van de tweede en eerste generatie allochtonen. Ondanks het feit dat er binnen die groep een sterker potentieel binnenkomt, zien we geen verbetering van die slaagkansen.

Als we zoeken naar een verklaring, dan weten we daar niet zo heel veel over. Een zaak is heel duidelijk: een heel groot deel van de verklaring moet worden gezocht in de vooropleidingen. Allochtone studenten hebben vaak een minder sterke vooropleiding dan autochtone studenten. Maar zelfs bij een gelijke vooropleiding, binnen de groep met een aso-achtergrond, liggen de slaagkansen van allochtonen beduidend lager dan bij de autochtone studenten.

De wetenschappelijke discussie over de vraag of het nu te maken heeft met het allochtoon zijn, dan wel met de lagere sociale achtergrond wordt niet alleen gevoerd in Vlaanderen, maar overal elders. Er zijn een aantal heel interessante studies gemaakt, bijvoorbeeld in Gent. Die discussie is niet uitgeklaard. Op grond van wat ik heb gelezen en gezien, meen ik te mogen zeggen dat de verklaring moet worden gezocht in een combinatie van factoren. Maar de lagere sociaal-economische status is daar een zeer, zeer belangrijke factor in. Alle negatieve punten die ik heb opgesomd, vindt men ook, soms in mindere mate, terug bij studenten van wie de moeder laaggeschoold is. Bij de allochtonen wordt die sociaal-economische status versterkt door taalachterstanden en door omgevingsfactoren allerhande.

Dat is zowat de diagnose die we kunnen stellen. Vervolgens wil ik een aantal reflecties meegeven over de oorzaken en de remediëring. Ik herhaal wat al is gezegd. We moeten eerst kijken naar de instroom. Denken over de democratisering van het hoger onderwijs veronderstelt in de eerste plaats dat men denkt over de democratisering van het leerplicht-onderwijs. Als die studenten aan de poorten van de universiteiten en hogescholen staan, dan is een groot deel van het kwaad al geschied. Die hogescholen en, erger nog, die universiteiten zijn bovendien niet geoutilleerd, of het behoort niet tot hun cultuur, om veel aandacht te schenken aan het omgaan met zwakkere studenten, met studenten met een zwakkere vooropleiding of studenten die komen uit een zwakkere school enzovoort. Als ze eenmaal aan de poorten van het hoger onderwijs staan, is het zeer moeilijk om te remediëren.

Het zittenblijven begint in het lager onderwijs en zet zich door in het secundair onderwijs. Die cijfers zijn werkelijk dramatisch. Bij leerlingen van laaggeschoolde moeders vindt men percentages van achterstand van 40 tot 45 percent, zelfs al in het eerste en tweede jaar van het lager onderwijs. We zien daar ook geen verbetering in. De cijfers voor het Antwerpse onderwijs zijn net bekend. Ondanks de inspanningen, ondanks het gelijkekansenbeleid is er op het vlak van het rententecijfer – het aantal zittenblijvers – geen verbetering, wel integendeel. Ze lopen vertraging op, met alle gevolgen van dien. Ze raken gedemotiveerd.

Tijdens de laatste vergadering van de stuurgroep van ons lokaal overlegplatform hebben we lang gesproken over de problematiek van jongeren die op leeftijd – op veertien jaar – doorstromen naar het secundair onderwijs. Dat zijn jongeren die in het lager onderwijs blijven zitten tot hun veertien jaar. Dan stromen ze door, natuurlijk naar het beroepsonderwijs. Men moet niet veel verbeelding hebben om te zien wat er verder gebeurt. Het zijn jongeren die men nadien zal tegenkomen als het gaat om spijbelgedrag, om zeer moeilijk te hanteren problemen, weigeringen. Dat laatste is een heel groot probleem: jongeren die geweigerd of verwijderd worden wegens wangedrag en die nergens nog een plaats vinden omdat er geen draagkracht is in de andere scholen om bijkomende leerlingen met moeilijk gedrag op te nemen.

Een tweede punt betreft de studieoriëntering. Uit gesprekken met allochtone leerlingen en studenten kan ik concluderen dat de studieoriëntering voor die groepen vaak te laag mikt, terwijl men bij andere groepen de neiging heeft om te hoog te mikken, vandaar ook het belang van het zalmpincipe. U moet in dat verband ook eens kijken naar het aanbod van studierichtingen. Er is bijvoorbeeld een absoluut tekort aan plaatsen in richtingen die geen enkel perspectief bieden voor de arbeidsmarkt, zoals de richting Kantoor, terwijl het aanbod van aso-richtingen ruim voldoende is. We zien dat allochtone leerlingen massaal in de richting Kantoor terechtkomen. Zo krijg je die concentratie van scholen die een groep zeer moeilijke leerlingen moeten zien te bedienen.

Het derde punt verwijst naar de draagkracht van scholen. Het is geen toeval dat de problematiek het scherpst aanwezig is in de grootsteden. Daar heb je immers een concentratie in wijken, en die vertaalt zich ook in de scholen. Er zijn scholen die duidelijk gebukt gaan onder een veel te grote last om moeilijke leerlingen te begeleiden en verder te helpen naar hogere niveaus.

Dat wordt dus in het algemeen verklaard door de taal, de concentratie van allochtone leerlingen in bepaalde wijken en in de scholen die zich daar bevinden, en ten derde door het gebrek aan structuur voor jonge mensen. Het probleem van een gebrek aan structuur doet zich voor bij heel wat jongeren, maar uiteraard in een verscherpte vorm bij leerlingen uit zwakkere sociaal-economische groepen en met een andere culturele achtergrond. Het gebrek aan structuur wordt veroorzaakt door familiale stress, arbeidsstress binnen de gezinnen en door de vele verleidingen van de consumptiemaatschappij: jongeren, en dan gaat het vooral over jongens, die vanaf het begin van het secundair onderwijs niet meer door de scholen kunnen worden vastgehouden, omdat ze die structuur missen. Dat leidt dan tot spijbelgedrag, waarmee ik meteen het volgende probleem in het leerplichtonderwijs aansnijdt. Dat spijbelgedrag gaat ook in stijgende lijn.

Het punt van de instroom roept de vraag op naar de verdeling van de middelen tussen het hoger onderwijs en het leerplichtonderwijs. Het probleem van de verdeling van middelen is zeer zichtbaar en schrijnend aanwezig in de kwaliteit van de gebouwen. U moet maar eens naar bepaalde schoolgebouwen gaan kijken. In sommige gevallen, en dan natuurlijk net in die scholen met beperkte draagkracht, is dat echt wel een probleem. Van sommige van die gebouwen vraag je je af hoe men jonge mensen daar tot een hoger niveau kan tillen.

Met betrekking tot de GOK-middelen is de vraag of die middelen wel overal even efficiënt worden ingezet. Eigenlijk hebben scholen weinig begeleiding en sturing in het gebruik van die middelen. Nogal wat scholen hebben heel wat bijkomende middelen gekregen. De vraag is of die op de meest efficiënte wijze worden ingezet.

Dan is er ook nog het probleem van het aanbod. Aan de ene kant heb je duidelijk een aso-versnippering, aan de andere kant studierichtingen die overbezet zijn en waarvan je je kunt afvragen of het zin heeft om erin te investeren. Ik denk opnieuw aan het typevoorbeeld van Kantoor.

Een ander punt betreft de verdeling van middelen met de welzijnszorg. Ik hoor in ons lokaal overlegplatform heel vaak de klacht vanuit de scholen dat de directies met de handen in het haar zitten omdat ze geen blijf weten met leerlingen die ze hebben moeten wegsturen en die ook nergens anders terecht kunnen. De wachtlijsten in de welzijnszorg en de jeugdbescherming zijn immers zeer lang. Het is absoluut nodig om de link tussen het onderwijs en het welzijnsbeleid te maken en na te denken over betere samenwerkingen. De welzijnsondersteuning zou daartoe meer middelen moeten krijgen.

Ik kom tot het punt van de doorstroming. Een eerste item daarbij is de studiekeuze. We hebben al gesproken over de oriënteringsproeven. Ik deel de mening van de vorige sprekers daaromtrent. Een toelatingsexamen is absoluut geen goed idee. Ik sta zelfs wat kriti-

scher tegenover de oriënteringsproeven. Wat we wel kunnen doen in het hoger onderwijs, is werken met propedeusejaren, waarbij het eerste jaar eigenlijk een generiek jaar is. In de positieve wetenschappen hebben we bijvoorbeeld scheikunde, fysica en wiskunde. Waarom geen meer generiek jaar maken waarin studenten een evenwichtig pakket krijgen en dus ook nuttige credits kunnen opbouwen voor het tweede jaar in de richting die ze dan kiezen? Het geeft hun de mogelijkheid om verder uit te zoeken waar hun sterktes en hun zwaktes liggen. Ik denk dat dat veel verstandiger zou zijn dan het verlengen van de studieduur, zoals de overgang van eenjarige masters naar tweejarige masters in de menswetenschappen, waarvoor soms wordt gepleit. Dat lijkt mij, gegeven de problematiek die zich vandaag voordoet, absoluut geen goed idee. We zouden de middelen die we daar op de een of andere manier voor zullen moeten vrijmaken, veel beter inzetten voor het creëren van een aanbod van propedeuse in het hoger onderwijs, trouwens niet alleen aan de universiteiten.

Vervolgens is er het probleem van de studieheroriëntering. Het creditsysteem geeft heel wat mogelijkheden die op dit ogenblik onderbenut blijven. Het geeft de mogelijkheid om vanaf het einde van het eerste semester, eind december, studenten te heroriënteren naar een andere richting. We doen dat absoluut veel te weinig. Er zijn ook nog wat praktische hindernissen om dat te realiseren. Wij hebben in Antwerpen een project opgestart, het zogenaamde Trampolineproject. Binnen het kader van de associatie is er een samenwerking tussen de hogescholen en de universiteit, waarbij studenten die echt slechte examens hebben afgelegd, bij de hand worden genomen en worden geholpen om tijdig van richting te veranderen. Dat is een mogelijkheid die het creditsysteem ons biedt en waar we mijns inziens veel te weinig gebruik van maken.

Dan hebben we de studiebegeleiding. Inzake de studiebegeleiding, zeker aan de hogescholen en nu ook aan de universiteiten, hebben we veel bijgeleerd, daar kan ik echt van getuigen. Twintig jaar geleden werd er bijna niets gedaan, nu is iedereen zich er minstens van bewust dat dit een belangrijk punt is. Het beleid heeft dit echt wel gestuurd, vandaar het belang van het beleid. De professoren hebben dit gedrag overgenomen omdat de maatschappij hen daartoe heeft aangezet. Sturen kan dus. Er is zeker nog vooruitgang te boeken inzake studiebegeleiding, maar wanneer je met groepen zit van 500 à 600 studenten, dan is de draagkracht er niet om er veel verder in te gaan.

Waar we wel op zouden moeten inzetten, is het creditsysteem, want daar moeten we opnieuw wat meer structuur in aanbrengen. Het creditsysteem heeft heel veel voordelen, maar het heeft ook veel nadelen. Zo is er het nadeel dat studenten en zeker hun ouders zich niet meer bewust zijn van waar ze staan. Ze maken er niet al te veel problemen van om naar een tweede of derde jaar over te gaan met een rugzak vol examens die nog afgelegd moeten worden. Bovendien is er de versplintering. We hebben geen deliberaties meer op het einde van het jaar en daardoor hebben de faculteiten en opleidingen geen zicht meer op de studievoortgang van hun eigen studenten. We weten het gewoon niet meer. Er moet worden nagedacht over hoe we binnen dat systeem opnieuw wat meer structuur kunnen brengen.

Taalondersteuning is heel erg noodzakelijk. Dat is heel intensief en vergt heel wat middelen.

Dat brengt me tot het punt van de financiering. Investeren in taalondersteuning, in betere begeleiding en zo meer, vergt meer middelen. Ik ben het eens met de stelling om het private aandeel te verhogen. We moeten nadenken over een verhoging of een selectieve verhoging van inschrijvingsgelden en tegelijkertijd over het hertekenen van het systeem van de studietoelagen.

De outputfinanciering is een systeem waarbij we degenen belonen die voortgang maken. Dat betekent tegelijkertijd dat we degenen die geen voortgang maken, straffen. Als u weet

dat de cijfers ons leren dat bepaalde groepen systematisch minder voortgang boeken dan andere groepen, dan weet u ook dat met de outputfinanciering bepaalde groepen worden gestraft. Met de gedachte om met outputfinanciering een betere studievoortgang te kunnen initiëren, moeten we heel voorzichtig omgaan. Het bestaande systeem vanaf het tweede jaar, want de outputfinanciering begint pas te spelen vanaf het tweede jaar, lijkt me heel zeker verdedigbaar omdat de slachting gebeurt in het eerste jaar en niet meer in het tweede jaar.

4. Vragen en opmerkingen van de commissieleden en antwoorden van prof. dr. Bea Cantillon

Mevrouw Fatma Pehlivan: Professor, u zegt dat het aandeel van allochtone studenten dramatisch is. In deze commissie ontkennen we dat zeker niet, we hebben er al een paar keer over gediscussieerd. U hebt een aantal mogelijke redenen aangehaald, maar wat is de oplossing?

De heer Paul Delva: Professor, u sprak op een bepaald moment over de retentiegraad bij kinderen van het eerste en tweede leerjaar. En dan zei u snel dat de cijfers niet goed zijn, dat u geen positieve evolutie ziet. En dan zei u: “Integendeel.”. Wat wil dat zeggen? Wil dat zeggen dat we vandaag minder goed af zijn bij die allochtone jonge kinderen dan vijf of tien jaar geleden? Is dat de richting die we uitgaan?

U gaf cijfers over de slaagkans van allochtonen in het lager onderwijs, secundair onderwijs en hoger onderwijs. Als verklaring voor de minder goede resultaten hebt u onder meer taal aangehaald, maar u bent daar heel snel overgegaan en ik had daar graag iets meer uitleg bij gekregen. U sprak van taalondersteuning, maar hoe ziet u dat? Hoe moeten we dat aanpakken? Ik was onlangs nog op bezoek bij een school in Brussel en in het eerste leerjaar zaten een aantal kinderen die, ondanks alle inspanningen van de juf, geen woord begrepen van wat er gebeurde. Die kinderen van zes jaar waren een heel jaar aan het verdoen, met alle frustraties en andere nadelen tot gevolg.

Speelt het element taal ook nog mee in het hoger onderwijs? Is het zo dat kinderen die slagen in het secundair onderwijs, die bijvoorbeeld twaalf jaar les hebben gevolgd in een Nederlandstalige school in Antwerpen, op hun achttien nog altijd een handicap ondervinden op het vlak van taal wanneer ze aan het hoger onderwijs beginnen?

Mevrouw Kathleen Helsen: Professor, ik heb een vraag bij het idee dat u oppert om de oriëntering in de richting van de bacheloropleiding te herbekijken. U stelt dat we met het creditsysteem meer kunnen doen dan we vandaag doen. Ik kan me vergissen, maar ik hoor een vraag naar een verbreding van de bacheloropleiding zodat u meer kunt doen met uw oriëntering. Ziet u dat binnen de universiteit of binnen het hoger onderwijs? Ook dat kan een wijziging zijn die gunstige effecten heeft op de oriëntering van leerlingen, op de keuze in het aanbod, zeker wanneer we zien dat het nemen van bepaalde risico's voor bepaalde kwetsbare groepen niet vanzelfsprekend is.

U hebt gezegd dat u vaststelt dat er binnen de universiteiten stappen vooruit werden gezet inzake de studiebegeleiding. Het is heel belangrijk dat dit ernstig wordt genomen. We zien in het professioneel hoger onderwijs toch heel mooie stappen. Ik denk dat we onder ogen moeten zien dat het onderwijskundige luik daar sterker is uitgebouwd. Kan de samenwerking tussen de hogescholen en de universiteiten de studiebegeleiding en het onderwijskundige luik binnen de universiteiten versterken?

Mevrouw Elisabeth Meuleman: U zei dat u de mening deelt van professor Nicaise in verband met de selectieproef, maar u zei dat u ook ten opzichte van de oriënteringsproef kritisch staat. U bent daar verder niet op ingegaan. Kunt u kort aangeven waarom u ook die oriënteringsproef niet echt ziet zitten of er wat kritischer tegenover staat?

Mevrouw Gerda Van Steenberge: Professor, ik zou willen aansluiten bij de heer Delva die sprak over de taalachterstand. U hebt aangegeven dat het gebrek aan instroom in het hoger onderwijs een soort watervaleffect kent en al begint bij een achterstand in het secundair onderwijs en in het lager onderwijs. Hebt u ook onderzocht in welke mate de participatie in het kleuteronderwijs aan de basis kan liggen van die achterstand, want wij moeten toch al vaststellen dat de participatie van allochtonen in het kleuteronderwijs bijzonder laag is? Kunt u daar een beetje meer uitleg over geven?

Werd in het onderzoek dat u hebt gedaan, ook nagekeken wat de mate van betrokkenheid van de ouders is?

U stelt dat zelfs bij allochtonen van de derde generatie met dezelfde vooropleiding als autochtone leerlingen de slaagkansen lager zijn. Hebt u ook de mate van inburgering van de ouders en de leerlingen zelf onderzocht? Kan dat ook een oorzaak zijn? Er is gezegd dat we achteruitgaan bij de allochtone leerlingen, ook in verband met de taal. Zelfs op achttien jaar is de taal nog een mankement. Is het feit dat er geen Nederlands gesproken wordt in de thuisomgeving daar de oorzaak van?

Mevrouw Kathleen Deckx: Professor, u hebt aangegeven hoe belangrijk de democratisering is van het leerplichtonderwijs en gezegd dat het aantal zittenblijvers daar constant blijft of zelfs lichtjes stijgt. U hebt ook gesproken over problemen met de motivatie van leerlingen. Dat is een fundamenteel probleem dat alle leerkrachten dagelijks ondervinden. Hebt u zicht op mogelijke oplossingen? Hoe kunnen die leerlingen worden gemotiveerd? Heeft het te maken met studierichtingen, thuissituaties, de manier waarop we lesgeven? Het zou heel welkom zijn als u daarover wat meer opheldering zou kunnen geven.

Professor Bea Cantillon: Het zijn moeilijke vragen. Dé oplossing voor het motivatieprobleem van leerlingen in het lager en het secundair onderwijs is er uiteraard niet. We moeten op verschillende niveaus werken met de inbreng van verschillende actoren in het veld.

Ik zou een sterk pleidooi willen houden voor het bijkomend ter beschikking stellen van internaten. Ik zeg niet dat het dé oplossing is, maar we zouden er moeten over nadenken. Internaten kunnen een veel krachtiger instrument zijn. Er is ook verwezen naar het kleuteronderwijs. Het begint inderdaad daar al. De stap daarvoor is dat men zegt dat alle kinderen naar de kinderopvang moeten. Ik zie jongeren die verloren lopen, geen structuur hebben, gek geslagen worden door alle mogelijke geneugten van het leven en van de consumptiemaatschappij. De scholen zijn niet bij machte om tussen acht uur 's morgens en vier uur in de namiddag ervoor te zorgen dat die kinderen thuis keurig hun huiswerk zouden maken.

De retentiecijfers zijn nieuw voor het Antwerpse onderwijs en gaan kennelijk de verkeerde kant uit. Er is uiteraard veel variëteit in de groep van allochtonen. De zwaksten zijn niet de asielzoekers, de Oost-Europeanen of Aziaten. De derde generatie van Maghrebijnse afkomst is de meest kwetsbare groep. Alle anderen hebben problemen van taalachterstand en dergelijke. Maar aan de universiteiten en de hogescholen zijn ze veel succesvoller. Die groep van de derde generatie, die sociaal-economisch sterk bepaald is, vormt een probleem.

Taal is vanzelfsprekend een heel belangrijke factor bij de slaagkansen, ook aan de universiteit. Wij hebben in Antwerpen, net als andere universiteiten, taalprogramma's voor eerstejaarsstudenten. We proberen studenten die we selecteren vroeg in de opleiding daar naartoe te sturen. We kunnen dat niet verplichten. Het zijn programma's op maat. Het is academisch Nederlands op verschillende niveaus. Het is zeer succesvol, maar uiteraard zeer tijdsintensief, zowel voor degenen die het onderricht geven als voor de studenten. Zij moeten ook voortgang maken in de rest van hun vakken. Daarin zou zeker verder moeten worden geïnvesteerd.

Vaak vraag je je af hoe studenten een diploma van het secundair onderwijs hebben gehaald met die taalkennis. Dat geldt zelfs voor studenten die bij ons een diploma halen en achteraf bij ons worden tewerkgesteld. Ik heb me in enkele gevallen ook al afgevraagd hoe het mogelijk was dat die persoon een universitair diploma heeft gehaald met zo'n gebrekkige taalkennis. Het is een heel moeilijke kwestie.

Ik denk ook dat we misschien te puriteins zijn in hoe we omgaan met taal en die beoordelen. Bij elke schrijffout rijzen onze haren te berge. Als we in het Engels moeten lesgeven, schrijven of met collega's communiceren, zijn we veel minder puriteins. Onze Engelse collega's zijn, gelukkig, veel toleranter ten aanzien van ons dan wij ten aanzien van de taalkennis van onze eigen studenten.

Ik ben ervan overtuigd dat de academisering van het hoger onderwijs een heel belangrijke hefboom is in de democratisering van het hoger onderwijs. We hebben daarover jammer genoeg geen gegevens, maar ik zie het dagelijks bij mij op de vloer. In de faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen hebben we een master Sociaal Werk. Studenten stromen in die na twee jaar een universitair diploma halen. Die groep studenten is globaal, statistisch gezien duidelijk van een andere sociale afkomst dan de rechtstreekse instromers. Die studenten zijn zeer succesvol en gemotiveerd. Ze halen heel goede studieresultaten. Hun verder carrièreverloop is ook vaak heel succesvol.

De academisering is absoluut heel belangrijk, maar we mogen niet de fout maken om van alle hogescholen universiteiten te maken. Dan verliezen we het voordeel van de hogeschool: kleiner, betere studiebegeleiding, lokaal meer verspreid. De heroriëntering die je kunt organiseren binnen een geïntegreerd onderwijslandschap biedt zeer veel mogelijkheden.

Ik heb bezwaren tegen de heroriënteringsproef omdat ik denk dat studenten die minder gemotiveerd zijn, een grotere angst hebben voor de stap naar het hoger onderwijs of minder aangestuurd worden door hun ouders, zich veel sneller zullen laten leiden door een negatief resultaat van een oriënteringsproef. Zo zouden we jongeren met veel potentieel kunnen verliezen. Als ik als meisje een oriënteringsproef had moeten afleggen, dan had ik niet aan de universiteit gestudeerd. Misschien is mijn oordeel daardoor getekend, maar het is toch wel het overwegen waard.

Ik denk niet dat we mogen verwachten dat een betere inburgering en een verbetering van de taalkennis van allochtone ouders het probleem van de taalkennis oplost, waarmee ik niet heb gezegd dat inburgering niet belangrijk is. Die kinderen zullen thuis met hun ouders blijven communiceren in hun moedertaal, en dat is ook belangrijk. Die thuistaal is niet het Nederlands, zelfs als de ouders het Nederlands machtig zijn. Inburgering is natuurlijk belangrijk, want de schoolbetrokkenheid van de ouders met kinderen op secundaire scholen is belangrijk. Dat laatste is een zeer groot probleem. Allochtone ouders zijn moeilijk te betrekken bij de schoolwerking, de oudercontacten enzovoort.

De heer Steven Groenez: Inzake taalverwerving en het niet-cognitieve mogen we niet vergeten dat een belangrijk deel van de taalverwerving door allochtone kinderen thuis gebeurt, in de moedertaal. Bij gezinnen uit lagere sociale groepen is dat vaak een veel minder rijke taal dan het Nederlands dat op school wordt gesproken. Het verschil in rijkheid is een belangrijk aspect. Er zijn scholen in achtergestelde wijken in Nederland die in het eerste jaar van het basisonderwijs als einddoel van het hele aanbod taalverwerving vooropstellen. De evaluaties vallen vrij positief uit. Misschien moet dat worden uitgebreid, en moeten we kinderen die het echt nodig hebben een groot taalbad aanbieden.

Vaardigheidsontwikkeling in de hersenen is een dynamisch proces met sensitieve periodes die zich vaker vroeg dan laat in de een mensenleven situeren. Taalverwerving en -remediëring op latere leeftijd vergen oneindig veel meer inspanningen. De fysiologische ontwik-

keling van de hersenen maakt dat kinderen op jonge leeftijd veel vatbaarder zijn voor taalontwikkeling dan later.

Vaardigheidsontwikkeling kent ook kruisverbanden tussen cognitieve en niet-cognitieve vaardigheden. Slechte ervaringen op school creëren op jonge leeftijd demotivatie en frustratie, wat later kan leiden tot sociaal ongewenst gedrag. Vroegtijdig ingrijpen is van belang. Internaten kunnen jongeren met een probleemgedrag uit hun sociale omgeving halen, maar misschien is het productiever om heel vroeg in te grijpen en de band tussen kinderen en ouders zo weinig mogelijk te verbreken. Het is een welzijnsdoelstelling om die band zo sterk mogelijk te maken. Preventie is dus veel belangrijker en kostenefficiënter dan remediëring, zowel op het cognitieve als het niet-cognitieve niveau.

Professor Bea Cantillon: Ik pleit er echt niet voor om probleemjongeren in internaten onder te brengen. Internaten dienen niet om te remediëren, maar moeten structurerend werken en dus problemen voorkomen.

5. Uiteenzetting door de heer Tom Demeyer, ondervoorzitter van de Vlaamse Vereniging van Studenten (VVS)

De heer Tom Demeyer: Als ondervoorzitter van VVS feliciteer ik u met deze commissie. Er mag meer aandacht uitgaan naar het hoger onderwijs, en de manier waarop dat hier gebeurt, is een voorbeeld voor de toekomst. Ik zal enkele krijtlijnen meegeven uit 'Tienkamp: structuur hoger onderwijs', een standpunt dat de algemene vergadering van VVS, die 200.000 Vlaamse studenten vertegenwoordigt, op 30 maart goedkeurde.

Het gaat over tien belangrijke punten. Ik zal het over meer hebben dan de democratisering, maar democratisering is wel de achterliggende boodschap van mijn hele uiteenzetting. Een eerste punt betreft de maatschappelijke relevantie. Elke student moet gelijke ontplooiingskansen krijgen. Dat moet centraal staan. Elke student, ongeacht zijn sociaal-culturele achtergrond, moet toegang krijgen tot hoger onderwijs, want elke student moet inzetbaar zijn in het maatschappelijke veld. Structuuringrepen moeten dus gebeuren in samenwerking met de arbeidsmarkt en het maatschappelijke veld moet worden gehoord, zoals hier gebeurt. Wij breken dus een lans voor de studentenvertegenwoordiging. De verworven rechten van het Participatiedecreet moeten worden uitgevoerd. Ook de academiserende studenten moeten voldoende in het debat worden betrokken. Dit is tot nu misschien niet voldoende het geval geweest. Deze studenten zijn niet altijd vertegenwoordigd in de organen die uiteindelijk de beslissingen over hun toekomst nemen.

Een tweede krijtlijn uit onze tienkamp heeft betrekking op de profilering. Doorheen heel deze operatie moet de profilering van opleidingen centraal staan. Een duidelijke profilering garandeert een eerlijke instroom van studenten, een soepele doorstroom en een op de arbeidsmarkt afgestemde uitstroom. Dit betekent dat de profilering van de academiserende, professionele en academische opleidingen moet worden scherpgesteld. We stellen op dit vlak momenteel een ernstige lacune vast.

Er zijn al enkele initiatieven genomen. De werkgroep Learning Outcomes is een project van de Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR), bedoeld om de 'learning outcomes' van de verschillende opleidingen te beschrijven. We stellen echter vast dat deze werkgroep te traag werkt. Een instelling of een bestuur kan ons momenteel niet vertellen wat het verschil is tussen iemand die toegepaste economische wetenschappen, handelswetenschappen of handelsingenieur studeert. Dat is een probleem.

Alvorens we opleidingen in een instelling of in een bepaalde structuur kunnen integreren, moet de profilering worden scherpgesteld. Dit is een noodzakelijke voorwaarde om definitieve stappen in die richting te kunnen zetten. Die eis tot profilering vergt natuurlijk een aantal engagementen van de instellingen. Een vraag van het Vlaams Parlement zou zeker als een incentive werken.

Indien die profilering duidelijker wordt, moet de naamgeving van de afstudeerrichtingen ook op een transparante manier verlopen. We streven naar een transparante titulatuur. Er mag geen wildgroei aan namen van afstudeerrichtingen komen. In dit verband lijkt een beetje sturing ons op zijn plaats.

Een derde punt is de transparantie. Dat is geen holle eis, dat is voor ons zeer concreet. Het moet duidelijk zijn waar de rechten en de plichten zich bevinden en waar de beslissingen worden genomen. Op dit ogenblik is het onduidelijk hoe de bestuursstructuur van de toekomstige instellingen in Vlaanderen er zal uitzien. Dat is een probleem.

Er is binnen de instellingen momenteel een echte wildgroei van voorstellen, structuren, nota's en allerhande ideeën over de wijze waarop het bestuur in de toekomst zal worden georganiseerd. Dat is allemaal vrij intransparant verlopen. We zijn daarvan niet altijd op de hoogte geweest. Indien we er niet in slagen te beslissen hoe het bestuur er zal uitzien, zal dat nefast zijn voor de toekomst van ons hoger onderwijs.

Wij koppelen dit natuurlijk aan de studentenparticipatie. De transparantie is echter evenzeer belangrijk voor de interne beroepsprocedures. Het moet duidelijk zijn waar een student moet aankloppen of met zijn bezorgdheden terecht kan.

De transparantie is eveneens belangrijk voor de binariteit van het hoger onderwijs. Dit kan op twee zaken slaan. Ten eerste is de binariteit in Vlaanderen het onderscheid tussen hogescholen en universiteiten. Het zal belangrijk zijn goed te communiceren over wat onze universiteiten en hogescholen in de toekomst zullen omvatten. Ten tweede is er een binariteit tussen bachelor- en masteropleidingen.

Indien we de binariteit willen scherpstellen, moeten we eerst en vooral specificeren over welke binariteit we het hebben. We moeten het verschil tussen bachelor en master en tussen professioneel en academisch hoger onderwijs duidelijk maken. Dit is geen pleidooi voor een of andere bestuursvorm. Het ligt echter voor de hand dat een professionele opleiding een andere finaliteit heeft dan een academische of academiserende opleiding. In die zin ijveren we in sterke mate voor de transparantie van ons toekomstig hoger onderwijs.

De operatie waarover nu wordt gesproken en waarover hopelijk ook een beslissing kan worden genomen, zou de kwaliteit van ons hoger onderwijs moeten verhogen. Dit moet de achterliggende gedachte achter heel het proces vormen. We moeten echter ook eens over de kwaliteitsstructuren binnen de instellingen nadenken. Het gaat om de mechanismen voor interne kwaliteitszorg. Indien die mechanismen naar nieuwe instellingen worden overgedragen, moet er een heel goede afstemming tussen beide systemen komen.

We vinden dat de focus tijdens heel het proces en tijdens het debat dat hier wordt gevoerd te veel op het innoverende en het onderzoek ligt. Dat is onze grootste zorg. Aandacht voor innovatie is natuurlijk positief. Het is logisch dat studenten voor een sterk onderwijs pleiten. We pleiten echter voor een sterk en kwaliteitsvol onderwijs. Wat de kwaliteit van ons onderwijs betreft, staan we in Vlaanderen voor grote uitdagingen.

Ik hoef hier niet te vertellen dat de studenten van verschillende instellingen lessen vanop de trappen moeten volgen. Ze moeten vaak lang op studiebegeleiding wachten. We eisen flankerende maatregelen om de kwaliteit van het onderwijs vanuit pedagogisch oogpunt blijvend te garanderen. Zo zou per honderd studenten een aantal voltijdse equivalenten voor de studiebegeleiding en studietrajectbegeleiding moeten worden uitgetrokken. Dit is, in het licht van de flexibilisering, van groot belang.

We zijn bezorgd om de positie van de praktijkdocenten. Indien naar een bepaalde structuur wordt overgeschakeld, zou de knowhow van heel wat praktijkdocenten in de hogescholen, die zich momenteel op het aanbieden van goed onderwijs toespitsen, naar het

onderzoeksveld kunnen verschuiven. Onderwijs zou dan een secundaire kwestie worden. Dit is een algemene vaststelling met betrekking tot het hoger onderwijs. Er gaat te veel aandacht naar de prestaties van de docenten. Onderwijs is een secundaire bezigheid van docenten. Professoren worden niet beloond om goed onderwijs te bieden. Eigenlijk is dit min of meer een van hun hobby's.

Een punt dat hier al eerder aan bod is gekomen, is de roep om een studieduurverlenging. Dit is een discussiepunt in het maatschappelijk debat. De VVS wil op dit vlak een duidelijk standpunt innemen. Dit moet dossier per dossier worden bekeken. In sommige gevallen is een studieduurverlenging mogelijk. Er moeten dan echter sterke flankerende maatregelen worden genomen om de kwaliteit te blijven garanderen. Dit lijkt me logisch.

Er wordt vaak over rationalisering gesproken. We mogen echter niet vergeten dat we ook moeten optimaliseren. We hebben tijdens het maatschappelijk debat de eis geformuleerd dat over een optimalisering van ons hoger onderwijs zou worden nagedacht. Dit zal investeringen vergen.

We moeten in dit verband ook aandacht aan de bestaande problemen schenken. Sommige aula's zijn tot aan de nok gevuld. Indien we op dit vlak niet snel ingrijpen, zal dit nefast voor de toekomst van ons onderwijs worden.

Een vijfde punt betreft de mobiliteit. Dit is geen holle term. Het moet hier om een goede afweging tussen de studenten- en de docentenmobiliteit gaan. Indien het hoger onderwijs een nieuwe structuur krijgt, is het duidelijk dat bepaalde instellingen en bepaalde opleidingen zullen verhuizen. De studenten mogen niet financieel de dupe van deze verplaatsingen worden.

Momenteel zijn er al interuniversitaire initiatieven om bepaalde vervoersonkosten terug te betalen. Dit systeem is echter bureaucratisch. Om een vervoersbewijs te laten terugbetalen, moet een student gedurende maanden papieren invullen. Indien het om een veel globalere verschuiving gaat, moet de Vlaamse Regering nadenken over manieren om hier garanties aan te verbinden. Dan denken we aan gezamenlijke vervoersbewijzen met de NMBS, De Lijn en de MIVB. Ik weet dat dit moeilijk te verwezenlijken is, maar het is wel een essentiële voorwaarde. Als we onze studenten allemaal op de trein of de bus willen krijgen, moet dat financieel worden ondersteund, zeker ook in het licht van de democratisering van het hoger onderwijs.

Er wordt ook vaak gezegd dat afstandslernen een mogelijke oplossing zou zijn. Dat klopt, maar dat moet eerst nog grondig worden onderzocht. Er zijn heel wat projecten met betrekking tot afstandslernen, congressen met videolinks en dergelijke meer. Dat is goed, maar moet worden onderzocht. In de praktijk zien we immers dat daar ook wel nog wat problemen mee zijn. Afstandslernen kan dus, indien het pedagogisch verantwoord is.

Dan is er de accreditatie. Die wordt vaak vergeten in heel dit proces, maar het is een essentieel onderdeel van wat er staat te gebeuren. Het is geen geheim dat de accreditatie- en visitierapporten die momenteel in Den Haag liggen, toch heel wat problemen vertonen. Dat zal ook een probleem zijn. Indien de dossiers worden afgekeurd omdat ze niet voldoen, dan is de impact op heel dit proces heel groot. VVS pleit er dan ook voor dat de huidige decretale regeling wordt behouden, zodat, als een opleiding niet slaagt, men een remediëningsperiode van drie jaar krijgt. We moeten echter ernstig nadenken over het feit dat, als op een diploma staat dat een opleiding voorlopig niet geaccrediteerd is, dit een heel ernstige impact heeft op de studenten en hun arbeidsmarktkansen. Die remediëningsperiode blijft dus essentieel voor ons. Anderzijds is er nood aan een extra toetsingsnorm voor de opleidingen die zich nog in de ontwikkelingsfase bevinden. We moeten immers eerlijk zijn: die opleidingen zijn bezig met hun academisering. Men mag niet te streng zijn voor die opleidingen, zeker niet in de eerste jaren.

Mocht blijken dat, na die remediëringsperiode van drie jaar, die opleiding echt niet vol doet, dan moeten we streng zijn, maar dan moet er ook worden gedacht aan de studenten. Een uitdoofperiode is dan wenselijk, maar er moet ook worden gedacht aan overstapmogelijkheden naar andere opleidingen, zodat die studenten eerlijk worden behandeld.

In heel dit proces kiest VVS er bewust voor de kaart van de professionele opleidingen te trekken. In het debat worden die opleidingen immers nog al te vaak vergeten. Het gaat altijd over academiserende en academische opleidingen, maar over de professionele opleidingen wordt nog echt te weinig gesproken. Het is onduidelijk wat hun positie nu zal zijn en of men blijft investeren in die opleidingen. Onze algemene vergadering krijgt echt wel de roep van studenten te horen die echt met de handen in het haar zitten en niet weten wat er met hen zal gebeuren in een nieuwe structuur. De verticale mobiliteit blijft belangrijk voor ons. Het moet mogelijk blijven om van professionele opleidingen over te stappen naar academische programma's, maar dan moeten de schakelprogramma's toch eens ernstig worden geëvalueerd. Die brug tussen academisch en professioneel blijft dus echt essentieel voor ons, temeer omdat die academiserende en professionele opleidingen de voorbije jaren hebben getoond, ook inzake onderzoek, dat er heel wat dwarsverbanden zijn. Die brug moet dus behouden blijven voor ons. We vinden dus dat er in dat licht voor de associaties in de toekomst een heel belangrijke rol is weggelegd: zij moeten die samenwerking blijven stimuleren. Daar hameren we op.

Ook moet er extra financiering komen voor de professionele opleidingen. Heel wat onderzoeken tonen aan dat de professionele opleidingen in Vlaanderen nog ondergefinancierd zijn. Er bestaat ter zake een heel interessant document van professor Verhoeven van de K.U.Leuven, die dat heel grondig heeft geanalyseerd. Uit die cijfers blijkt dat we eerst en vooral moeten kijken naar de professionele opleidingen, als het gaat over extra financiering.

We vinden ook dat er blijvend moet worden geïnvesteerd in het projectmatig onderzoek. Daar bestaat al een fonds voor. We vinden dat dit moet blijven en zelfs mag worden opgetrokken. Professioneel onderzoek is immers heel belangrijk als we nadenken over een dynamische kennisregio, zeker in het licht van Vlaanderen in Actie en het Europese streven voor 2020.

Die dwarsverbanden blijven voor ons dus heel belangrijk, maar ook de dwarsverbanden tussen associaties. In Vlaanderen is er momenteel sprake van één heel grote associatie, waarbij de rest – de kleintjes – enigszins het nakijken heeft. Daarom is het belangrijk dat er goede verbanden zijn tussen de associaties, ook binnen eenzelfde regio. Er moeten dus associatieoverschrijdende afspraken komen. Die samenwerking kan het hoger onderwijs alleen maar verbeteren, vinden we. Als er dubbele opleidingen zijn binnen één regio, moeten we durven nadenken over de vraag of dat rationeel verantwoord is. Ik weet dat dit vrij gevoelig ligt, maar in het licht van de rationalisatie is het belangrijk dat we over de grenzen tussen associaties durven te kijken en ter zake vooruitgang boeken.

Wat de financiering betreft, blijven we hameren op die verhoging van de middelen met tien percent. Die tien percent moet dan worden berekend op de middelen vóór de besparingsronde. Dat is een kleine, maar vrij belangrijke nuance. Het rationalisatiefonds is afgeschaft. Het moet duidelijk zijn dat, als heel die operatie plaatsvindt, daar geld tegenover moet staan. Anders is het onmogelijk om dit kwaliteitsvol te doen. We vinden ook dat bijkomende middelen, als die er zijn in 2012, evenredig over de diverse opleidingen moeten worden verdeeld. Als die er zijn, vinden we ook dat er bijkomende middelen moeten komen voor de academische opleidingen, voor de academiserende opleidingen. Het is immers duidelijk dat een dergelijk proces geld vergt.

Tot slot wil ik nog wijzen op het culturele en regionale karakter van heel deze ingreep. Het is duidelijk dat er een mentaliteitswijziging zal komen binnen het hoger onderwijs. Het

lijkt me dan ook zeer logisch dat studenten zich thuis moeten blijven voelen in de studieomgeving en dat vooral ook de banden met de lokale regio's niet verloren mogen gaan. Er zijn vandaag heel goede samenwerkingsverbanden tussen het hoger onderwijs en de lokale regio's en de bedrijfswereld daar. Maar ook maatschappelijk gezien vervullen die instellingen echt wel een rol: kijken we maar naar het grootstedelijk verband. Het zou dan ook jammer zijn mocht dat verloren gaan, als er verschuivingen qua opleidingen zijn in Vlaanderen. Dat is ook belangrijk voor de stages, als we nadenken over die diverse functies van de instellingen en de opleidingen. Het is belangrijk dat ook dat behouden blijft en dat we daarin blijven investeren.

Ik wil besluiten in een verkiezingssfeer. Het is belangrijk voor ons hoger onderwijs dat we nu durven veranderen, dat we opnieuw vooruit moeten en dat we bij de hervorming van het hoger onderwijs vooral nooit mogen opgeven.

6. Uiteenzetting door mevrouw Ann Demeulemeester, voorzitter van de Verenigde Verenigingen

Mevrouw Ann Demeulemeester: Ik dank u voor het initiatief. Ik wil vooral onderstrepen hoezeer we waarderen dat deze toekomstige ontwikkelingen ruimer worden bekeken en dat er vandaag ook expliciet aandacht is voor de democratisering. Dit element ontbrak een beetje. Dat is op deze manier perfect rechtgezet.

Ik wil u ook danken voor de uitnodiging. Het is een kans om te spreken namens de groepen waarover het gaat.

De Verenigde Verenigingen zijn niet zo bekend. Wij zijn een losse organisatie. Wij zijn het netwerk van alle koepels en federaties in het middenveld. Wij verenigen de koepel van de migrantenorganisaties, van de armenverenigingen, de Gezinsbond, de sociale organisaties, de ngo's, de milieubeweging enzovoort. Het is niet de gewoonte om in deze club alle beleidsdossiers op te volgen, ieder blijft op zijn terrein. We kijken vooral transversaal. Onze kernthema's zijn participatie, ondersteuning van verenigingsleven en vrijwilligerswerk, maar ook in belangrijke mate armoede en diversiteit. Alle verenigingen zijn daar tenslotte bezorgd om. We willen in die zin partner zijn van de overheid, en zeker van het parlement.

Ik moet Sanghmitra Bhutani verontschuldigen. Zij is medewerkster van het forum etnisch-culturele minderheden en ging mij bijstaan.

Ik laat een bundel ronddelen met teksten van betrokken organisaties (zie bijlage, p. 49). Er zit een heel mooi hoofdstuk in van het Minderhedenforum over diversiteit in het hoger onderwijs. Ik zal niet alles kunnen overlopen. Ik nodig u uit om de bundel achteraf eens te lezen. Er zitten interessante getuigenissen in uit de armenverenigingen. Er zit een korte nota in van de Gezinsbond over democratisering. De bond werkt al heel lang rond de democratisering van het onderwijs, het hoger onderwijs in het bijzonder. Er zit een nota in van mijn organisatie, het ACW. Ten slotte zijn wij ook al heel lang bezig met de democratisering van het onderwijs.

We zijn intussen 60 jaar bezig met de democratisering van het onderwijs. Ik heb er daarvan net geen 50 jaar meegemaakt. Ik ben zelf de vrucht van zo'n 20 jaar 'gedemocratiseerd' onderwijs. Professioneel gezien ben ik altijd al betrokken geweest bij alle mogelijke debatten daarover. In die zin was dat een rijke loopbaan. Ik herken de vraag van mevrouw Pehlivan, die bijna hopeloos vraagt: hoe kunnen we het probleem oplossen? De democratisering is een werk van lange adem. We hebben 60 jaar maatregelen, waarvan veel sterke maatregelen, in het Vlaamse onderwijs achter de rug. Twee eminente sprekers hebben het erover gehad. Ze hebben de onderzoeken overlopen en cijfers gegeven.

Ik wil daar nog iets aan toevoegen vanuit mijn ervaring in de Vlaamse Onderwijsraad (Vlor). Er is een zeer groot tekort aan accurate cijfers. Ik heb het specifiek over het hoger onderwijs. Er zijn geen accurate cijfers over in- en doorstroom van de grote groepen waar we het nu over willen hebben. Dat zijn de sociaal-economisch zwakkere groepen, de allochtonen en de studenten met een functiebeperking. De Vlor heeft veel inspanningen gedaan om met de instellingen tot een akkoord te komen over een registratiesysteem. Dat is niet gelukt. Er is dus echt nood aan gegevens over de in- en doorstroom. Zonder gegevens kunnen we nooit een nulmeting doen, noch de vooruitgang boeken als gevolg van de genomen maatregelen.

Ik ben ooit nog pedagoge geweest. Wat me altijd frappeerde, was het kluwen aan factoren dat meespeelt in deze problematiek. Het is onbegonnen werk om dat allemaal te ontrafelen. Het beleid speelt in op verschillende van die factoren. Eigenlijk moeten we het probleem als een systeemprobleem benaderen. Er zijn effectief tekorten en problemen bij de studenten en de gezinnen. Een deel van de maatregelen moet op hen worden gericht. Er zijn nog altijd behoorlijke drempels in het onderwijs die ervoor zorgen dat de ongelijkheid telkens opnieuw wordt gereproduceerd. Dat zit vooral in de interactie van de beide kenmerken, doordat deze niet fitten. Ik zal dat straks verduidelijken. Dat maakt het probleem zo hardnekkig en complex.

U vindt in de bundel ook getuigenissen vanuit de armenverenigingen, bijvoorbeeld over de moeilijke thuissituatie. Een student vertelt hoe moeilijk het is om te studeren in een gezin en huis vol problemen. Ik denk aan de theorie van Bourdieu over sociaal en cultureel kapitaal. Daar zijn pakken onderzoeken naar gevoerd. Er is een onderzoek van De Bie en Vettenburg naar de maatschappelijke kwetsbaarheid van jongeren, hun zelfperceptie en hun positie in de groep. Ook dat komt aan bod in de getuigenissen.

Het onderwijs zelf, de financiële en de materiële zaken, de taal: die zijn hier allemaal aan bod gekomen. Waar we het vroeger ook veel over hebben gehad, is het curriculum, het 'hidden' curriculum. Er zitten veel elementen in die nog selecteren: de structuur, het gebrek aan visie in scholen inzake diversiteit, gelijke kansen, structurele factoren. Zoals reeds is gezegd, is er ook de organisatie van het aanbod, de spreiding, de toegankelijkheid.

In de interactie gaat het om de verwachtingen van onderwijs ten aanzien van gezinnen, ten aanzien van studenten en leerlingen. Men verwacht eigenlijk dat gezinnen heel erg onderwijsondersteunend gedrag vertonen. Zoals u weet, is daar ook onderzoek over gedaan. De kinderen die het het best doen op school, zijn de kinderen van leraren. Die doen het op alle vlakken het best. Dat is ook logisch. Men ziet dat zelfs zeer duidelijk in het taalgebruik. Wat me altijd heeft gefraspeerd, is dat kinderen uit sociaal zwakkere milieus in het lager onderwijs woorden als 'onderstrepn' zelfs niet verstaan omdat het niet voorkomt in hun thuistaal.

De perceptie vanuit de gezinnen ten aanzien van onderwijs, de verwachtingen die men heeft of de ideeën die daarover leven, zijn dikwijls gebaseerd op vroegere ervaringen. Het gebrek aan informatie in beide richtingen wordt door de armoedebeweging ook heel sterk benadrukt.

De ouders uit zwakkere gezinnen zijn absoluut onvoldoende betrokken bij de school. Ze zien zelf ook die kloof. Ze zijn meestal met geen stokken in die school te krijgen. Maar de leerkrachten komen evenmin in die milieus. Ons onderwijssysteem kan worden vergeleken met de Ronde van Frankrijk. Het is één afvalrace. Het onderwijs is enorm gebaseerd op selectie en prestatie. Men komt niet met gelijke wapens aan de start. Er zijn heel wat kinderen of jongeren die in die ronde moeten rijden zonder fatsoenlijke fiets, zonder ploeg, zonder coach. Zo kunnen ze de ronde natuurlijk niet uitrijden.

Ik zal de tekst niet helemaal overlopen. De aanpak zit op al die vlakken. Op het niveau van de studenten zit hij op het vlak van de studietoelage, het sociaal statuut. U moet er de

voorstellen van de Gezinsbond maar eens op nalezen. Ik denk aan de kostenbeheersing, de voorstellen over de sociale voorzieningen, het versterken van netwerken. De migrantenverenigingen werken met buddy's: geslaagde allochtone studenten spelen eigenlijk een voorbeeldrol en begeleiden nieuwkomers in het hoger onderwijs. Er zijn heel veel goede initiatieven.

Ook omgaan met geld is belangrijk. Als studenten uit een armer milieu plots een studiebeurs krijgen en als ze het nooit gewoon geweest zijn om met een pak geld om te gaan, dan loopt het soms fout. Hier moet ook aan worden gewerkt.

De nota van het Minderhedenforum is heel knap als het gaat over wat er moet worden aangepakt op het niveau van het hoger onderwijs. Er kan van alles gebeuren op het vlak van het instroombeleid, het doorstromingsbeleid en begeleiding, de pedagogische en didactische vernieuwing, flexibilisering, het uitstroombeleid, het opstomend-zalmmodel, diversiteit van het personeelsbeleid, vorming van het personeel, spreiding van het aanbod, financiering enzovoort.

Bij interactie gaat het om alles wat te maken heeft met toeleiding, met informatie, met studieadvies, met persoonlijke begeleiding. Men kan de instapleeftijd verhogen. Het gaat over mensen die op latere leeftijd moeten kunnen instromen. Wij hebben een achterstand ten opzichte van de Angelsaksische landen. In Groot-Brittannië liggen de participatiecijfers aan het hoger onderwijs hoger omdat er een grote inhaalbeweging gebeurt op latere leeftijd, terwijl hun systeem veel selectiever is. Er is wel een toelatingsproef. We moeten nagaan hoe we het mogelijk en aantrekkelijk kunnen maken dat mensen als volwassenen opnieuw in het hoger onderwijs instappen. Ook inspraak en overleg zijn belangrijk.

Welke consequenties heeft dit op het debat over de structuur van het hoger onderwijs? Als Verenigde Verenigingen hebben we niet de pretentie om een positie in te nemen en kunnen we ook niet echt een positie innemen, maar we hebben wel zorgen en vragen.

Een eerste vraag is de vraag naar de maatschappelijke meerwaarde van de structuurherforming die men wenst door te voeren. Welke resultaten of verbeteringen wenst men na te streven? Wij hopen dat men er politiek en beleidsmatig voldoende bij stilstaat want het zal gepaard gaan met grote kosten. Dit moet in balans zijn, zodat er duidelijke maatschappelijke resultaten en verbeteringen zijn.

Vanuit een grote bezorgdheid vragen wij dat men ook kijkt naar de effecten op de toegankelijkheid en op de gelijke kansen. Zal het een bijdrage leveren of zal het eerder een bedreiging vormen? Zal het de leefbaarheid van hogescholen of van professionele bachelors in het gedrang brengen, die uiteindelijk nog altijd de meest gedemocratiseerde vorm van het hoger onderwijs zijn? Dat kan de bedoeling niet zijn. Zal het de afstand tot de opleidingen vergroten? Zal het een impact hebben op de spreiding van het aanbod? Voor een bepaalde groep van studenten is cijfermatig aangetoond dat dit nog altijd een bepalende factor is. Zal het een effect hebben op het profiel van de opleidingen? Het profiel van de opleiding is eigenaardig genoeg ook van belang in het kader van democratisering. Het heeft te maken met de herkenbaarheid vanuit bepaalde middens. Waarom is de professionele opleiding het meest gedemocratiseerd? Omdat die opleiding dicht bij de praktijk staat, meer toepassingsgericht is, omdat men zich er beter in herkent en de stap minder groot is. Als men daar nog een goed uitgebouwd voortraject, via het hoger beroepsonderwijs, aan kan koppelen waardoor men via het zalmprincipe in de professionele bachelors kan instromen, dan kan een toekomstige herschikking of hervorming een meerwaarde zijn.

De toetssteen die wij zouden hanteren, is in de eerste plaats nagaan of men erin slaagt om bij te dragen aan de verdere democratisering van het hoger onderwijs. Het betekent dat het

aanbod goed gespreid en voldoende toegankelijk is, dat de professionele bachelors sterk zijn en overal voldoende aanwezig zijn, dat de doorstroommogelijkheid vanuit HBO4 gerealiseerd is, dat de doorstroommogelijkheden binnen het geheel van het hoger onderwijs optimaal gerealiseerd zijn via leerladders en leernetwerken, dat de instapmogelijkheden op latere leeftijd via de erkenning van verworven competenties wat meer worden gefaciliteerd.

Bij de discussie over herstructurering is er natuurlijk een zeer grote bekommernis over de schaalgrootte. We zien duidelijk een beweging naar een nog grotere schaal, zowel van instellingen als van opleidingen. Wij vragen ons af hoe dit kan matchen met de nood aan persoonlijke begeleiding en studiebegeleiding van deze groep van studenten over wie we het vandaag hebben. We vragen ons zelfs meer af of dat ook niet de kwaliteit zelf van de opleidingen her en der in het gedrang kan brengen.

Persoonlijk denk ik we in de toekomst toch wat moeten afstappen van de benadering van aula's met honderden, soms zelfs tot duizend studenten. In deze eeuw moeten we er toch in slagen om andere vormen van onderwijs te organiseren, waarbij er meer ruimte is voor die begeleiding, voor die individuele opvolging. Men ziet dat ook in heel wat andere landen, waar men toch verder staat op dat vlak. Ik zie niet in hoe professoren bijvoorbeeld via een systeem van digitale leeromgeving en dergelijke honderden studenten kunnen begeleiden. Ik weet ook wel dat men daar realistisch in moet zijn. We moeten wel zien dat we niet helemaal in die richting opschuiven en dat we een evenwicht behouden, zeker ook voor de professionele bachelors.

Daarmee gaat ook een structureel diversiteitsbeleid gepaard, een woord dat ik liever gebruik dan een democratiseringsbeleid. Een diversiteitsbeleid is wat we vandaag hanteleren. Dat betekent dat men met de diversiteit van studenten kan omgaan en dat men daarmee een succesvol traject kan afleggen. De bedoeling is natuurlijk dat men ze eerst in de instelling kan halen. Dat beleid maakt vandaag integraal deel uit van het kwaliteitsbeleid. Men kan zich maar een voldoende hoge score geven qua kwaliteit als men er ook in slaagt bepaalde resultaten te bereiken op het vlak van diversiteit. Uiteraard zijn er ook nog sociaal-flankerende maatregelen nodig. Dat is hier ook al voldoende aan de orde geweest.

Het belang van een kwalitatief sterk en maatschappelijk relevant onderwijs heb ik al voldoende naar voor gebracht. Dat geldt ook voor meer integratie en samenwerking binnen het geheel van het hoger onderwijs. Het is onze ervaring dat als hogescholen en universiteiten samenwerken rond deze problematiek, er heel mooie synergieën uit kunnen ontstaan. Op het veld zijn er heel goede projecten. We moeten die stimuleren. Dat kan in het kader van de associaties een nieuw element worden. In veel associaties is dat eigenlijk al zo. Het gaat om onderwijsvernieuwing gekoppeld aan een diversiteitsbeleid.

Met de concrete verwachtingen kom ik misschien wat op politiek terrein. Er is een vraag naar meer middelen voor democratisering en diversiteit. Wij zijn niet de enigen die dat vragen. Ook de migrantenverenigingen en alle doelgroepverenigingen doen dat, net zoals de studenten. Dat zou bijvoorbeeld kunnen betekenen dat het aanmoedigingsfonds meer middelen bevat.

Op het tweede punt zou ik even uw aandacht willen vestigen. Het gaat om de vraag om meer inspanningen voor die democratisering en diversiteit te leveren en daar ook een beloning aan te koppelen. Het is misschien het overwegen waard om die inspanningen op de een of andere manier meer decretaal te verankeren. Dan komt men bij de registratie en benchmark. Ik denk dat dat volgende week ook op het ICT-initiatief aan bod zou kunnen komen. Kunnen we onze instellingen overhalen om te registreren? Kunnen we oplossingen vinden voor alle problemen die ze daarover, ook vanuit de privacy, opwerpen? Bij benchmark gaat het erom of we doorheen die hele discussie onszelf doelstellingen opleggen over waar we willen staan over x aantal jaar. Als we ons dat opleggen, wat de Gezinsbond suggereert, dan wordt het een onderdeel van het kwaliteitsbeleid. Dan wordt dat bijvoorbeeld

opgenomen in de visitatie. Wat ik zeg zou veel instellingen kunnen doen huiveren. Vanuit de kant van de gebruikers is het gemakkelijk om zoiets te zeggen. Ik ken de realiteit van beide kanten. Als gebruiker maak ik echter van de gelegenheid gebruik om dat aan te brengen als een mogelijke suggestie.

Ik heb het debat over de structuurhervorming wat kunnen meemaken. Intussen hebben we dat vanuit verschillende hoeken kunnen volgen. Voor de gebruikers, de gezinnen of het afnemende veld is het toch wel enigszins verwonderlijk hoe het verloopt. Daarom ben ik blij hier te zijn. We delen het gevoel dat er een urgentie is, dat we er zowel economisch, sociaal als cultureel in moeten slagen om al die talenten te ontwikkelen. Als we ons buigen over de toekomstige ontwikkeling van het hoger onderwijs, zou dat veel centraler moeten staan in het debat.

We moeten uitzoeken hoe we het onderwijssysteem verder kunnen innoveren. Dat zal straks ook opgaan voor de hervorming van het secundair onderwijs. Men zal er daar evenzeer mee worden geconfronteerd. We moeten bekijken hoe we het systeem ‘as such’ kunnen innoveren, om dit te realiseren. We moeten beseffen dat het een operatie is die heel veel inspanningen en heel veel inzet van middelen vergt.

Zo kom ik terug bij mijn eerste vraag naar de meerwaarde. Waarvoor zetten we de middelen waarover we beschikken in? Hoe kun je er in heel dit verhaal voor zorgen dat die urgentie voldoende centraal staat, en niet alleen andere overwegingen, die uiteraard ook zeer relevant zijn, maar die soms een beetje van een andere orde zijn?

7. Vragen en opmerkingen van de commissieleden en antwoorden van de genodigden

Mevrouw Kathleen Helsen: Ik blijf nog met de vraag zitten wat de maatschappelijke meerwaarde is en welke juiste keuzes wij moeten maken voor de toekomst van ons hoger onderwijs. Dat is de belangrijkste vraag waar we een antwoord op moeten vinden. Het is evenwel niet gemakkelijk om op die vraag te antwoorden, omdat we niet altijd over de juiste informatie beschikken om een aantal keuzes te maken. We moeten de vraag stellen wat onze samenleving vooral meer nodig heeft en waar we de middelen in de eerste plaats moeten inzetten.

Mevrouw Demeulemeester, u hebt gezegd dat het heel erg nodig is om werk te maken van een continuüm binnen onderwijs, dat een vlotte doorstroom mogelijk maakt van het secundair onderwijs naar het hoger onderwijs, maar ook binnen het hoger onderwijs. Er wordt verwezen naar hbo, dat verder moet worden geïmplementeerd. Er wordt telkens wel een link gelegd naar hbo in de richting van de professionele bacheloropleidingen, maar de vraag is in welke mate de goede doorstroom vandaag gerealiseerd wordt in de richting van de academische bacheloropleidingen en of daar bijkomende aandacht nodig is in het realiseren van dat continuüm van secundair onderwijs naar hoger onderwijs. In ons denken voorzien we dat in de richting van professionele bacheloropleidingen, maar we hebben ook een rechtstreekse doorstroom naar academische bacheloropleidingen, waar we vaststellen dat velen mislukken.

Ik ga volledig mee in de piste dat wij een continuüm moeten ontwikkelen, maar op welke manier kunnen we daar een aantal verbeteringen doorvoeren?

De heer Jan Durnez: Ik wil nog even doorgaan op die continuümgedachte. U hebt nogal uitdrukkelijk gesteld dat we de binariteit scherp moeten stellen. U hebt daarbij drie binariteiten aangegeven: hogeschool-universiteit, academisch-professioneel en bachelor-master. Hoe matcht u die driedeling in uw optie om ze scherp te stellen? Waarom wilt u ze scherp stellen? Waar situeert u dit continuüm? In het academisch-professionele verhaal, dan wel in het structurele?

Mevrouw Fientje Moerman: Ik wil me aansluiten bij de vraag van mevrouw Helsen. Als we ons te veel concentreren op het zalmprincipe en de doorstroming via de professionele bachelor naar een academische master, wordt de zalm uiteindelijk duurder dan de ‘filet de sole’ van de universitaire opleidingen? Dan heb je immers een jaar langer nodig door het schakeljaar. We hebben hier net gezien dat een jaar langer loonverlies ook zijn invloed heeft. De vraag van mevrouw Helsen of we ons ook niet moeten toelagen op een betere doorstroming van de juiste mensen direct naar die academische bachelor, vind ik dan ook een heel relevante en sociale vraag.

Mevrouw Ann Demeulemeester: Ik was er mij niet van bewust dat ik ‘professionele bachelor’ heb gezegd. Wellicht wel, aangezien u er zo op reageert, maar het is uiteraard niet mijn bedoeling om een soort trechtermodel te creëren. Dat staat trouwens ook niet zo in de tekst.

We moeten het in zijn geheel zien. Het uitgangspunt is nog altijd dat iedereen liefst zo snel mogelijk op de plek zit waar hij volgens zijn talenten het best zou zitten. Het is niet omdat het om arbeiderskinderen of allochtone kinderen gaat, dat er eerst een omwegje nodig zou moeten zijn. Ik voel een beetje aan dat het nu zo overkomt, maar dat is zeker niet de bedoeling. Het is wel zo dat sommige jongeren door hun studiekeuze in het secundair onderwijs inderdaad een stuk baggage ontberen, waardoor ze het op die manier moeten doen. De grote zorg is daar hoe je dat zo efficiënt mogelijk kunt maken.

We hebben de indruk dat het onderwijsveld het niet per se altijd efficiënt wil maken, dat het veel tussendrempels aanbrengt waardoor het het systeem van erkenning van verworven competenties of van trajecten die al werden afgelegd, een beetje te streng bekijkt. Dat is een discussie die eeuwig wordt gevoerd binnen de Vlor, en die betreft de spanning tussen studenten en instellingen.

Natuurlijk moeten we ook oppassen met die discussie, want als we het te open laten, dan ontstaat er concurrentie tussen de instellingen met al dan niet vlottere instapvoorwaarden.

Toch denk ik dat er meer mogelijk is, dat we voorbeelden kunnen halen uit het buitenland, waar men ter zake al veel verder staat.

De heer Tom Demeyer: In heel dit verhaal van studieoriëntering staat het continuüm centraal dat de communicatie tussen hoger onderwijs en secundair onderwijs echt wel beter moet. Ik heb zelf in bepaalde werkgroepen vastgesteld, op de Vlor bijvoorbeeld, dat bepaalde mensen uit het hoger onderwijs zich afvroegen wat een CLB was. In zulke situaties blijkt dat communicatie echt wel nodig is.

Wat ik bedoelde met binariteit is dat het heel erg belangrijk is dat er een duidelijke profilering is en dat ook in het kader van die communicatie studenten weten, alvorens ze aan hun studie beginnen, wat de bedoeling is, wat de eindcompetenties zijn, wat ze ervoor nodig hebben, wat ze willen studeren en of dit zich ook zal vertalen in de studie die men wil aanvatten.

Het is belangrijk dat, als we het hebben over binariteit tussen professioneel en academisch, het duidelijk moet zijn dat er een andere finaliteit van de opleiding is. Het is belangrijk om dat goed te communiceren ten aanzien van de studenten, zodat ze een goede keuze kunnen maken. Daarom zeggen wij dat er een opwaardering moet komen van de professionele opleiding en dat er meer in geïnvesteerd moet worden. We gaan er in Vlaanderen nog al te vaak van uit dat een professionele opleiding minderwaardig is aan een academische. Als vertegenwoordigers van de studenten vinden wij dit echt een probleem. Er zijn talloze voorbeelden van hogescholen die net door in te zetten op die heel sterke profilering van de professionele opleidingen, heel wat meer studenten aantrekken, studenten die zich ook heel goed voelen in die richtingen. Het zijn richtingen waarvoor er ook een maat-

schappelijke relevantie is, want de arbeidsmarkt vraagt ernaar. Ze zijn nodig voor onze maatschappij. Zeker wanneer we een kennisregio en een dynamische regio in het kader van Vlaanderen in Actie realiseren, is de profilering zo nodig. Het is volgens mij niet de bedoeling een soort eenheidsworst te creëren in Vlaanderen waarbij niet helemaal duidelijk is wat de eindcompetenties van de opleidingen zijn. Vandaar dat het scherpstellen van de binariteit belangrijk is.

De heer Jan Durnez: Heb ik het juist dat u vertrekt van de binariteit academisch/professioneel en dat u die koppelt aan universiteit/hogeschool?

De heer Tom Demeyer: Neen, dat is zeker niet wat we daarmee bedoelen. Het is ook daarom dat ik heb gezegd dat dit geen pleidooi is voor differentiatie of institutionele binariteit. Het is wel de bedoeling om te stellen dat die opleidingen een verschillende eindcompetentie vragen. Daarmee gaan we niet uit van twee aparte organen of van de creatie van twee verschillende soorten instellingen. Ook binnen het ene instellingsmodel waarnaar in de Vlor-nota werd verwezen, kunnen die opleidingen volgens mij perfect naast elkaar bestaan.

De heer Jan Durnez: Uw bachelor/master zet u dan ook niet in een parallelle binariteit met de twee vorige?

De heer Tom Demeyer: In Vlaanderen worden professionele masters nog niet aanvaard en we kunnen daar verschillende kanttekeningen bij plaatsen. Maar het is natuurlijk wel zo dat de doorstroom dan heel belangrijk is en dat het moet mogelijk zijn om van professionele opleidingen over te stappen op masters via schakelprogramma's.

De heer Jan Durnez: U zegt dat de binariteit moet worden scherpgesteld en dus is dat in uw redenering nog niet het geval. Waar plaatst u die binariteit dan: hogeschool/universiteit, bachelor/master, professioneel/academisch? Ik begrijp dat van alles mogelijk is.

De heer Tom Demeyer: In Vlaanderen beschouwen de meeste actoren in het onderwijsveld de binariteit als een binariteit tussen professioneel en academisch. De Europese definitie van binariteit slaat echter op bachelor/master. Dat is zeker het geval in de geest van Bologna. Het is ook daarom dat we wijzen op het probleem dat daarover in het hele debat op verschillende manieren wordt gecommuniceerd. Ook tijdens het maatschappelijke debat werd heel duidelijk dat hieraan verschillende interpretaties werden gegeven. Het is daarom belangrijk om dit scherp te stellen en te vertellen over welke binariteit we spreken.

De voorzitter: Mijnheer Groenez, een aantal vragen van bij het begin zijn blijven liggen: de definitie van arbeider; waar hebt u naar gekeken, het diploma of het inkomen; waarom altijd het diploma van de vader; en inzake het rendement: als u kijkt naar de bijdragen en de transfers, neemt u dan alleen de personenbelasting of ook indirecte belastingen en vennootschapsbelastingen?

De heer Steven Groenez: De verschillende grafieken gaan inderdaad uit van de noodzaak om sociale afkomst te vatten in een variabele en dat kan via opleiding, via beroepscategorie of via inkomen. Cijfermatig stellen we vast dat werken via inkomen de minst scherpe correlaties oplevert met onderwijsuitkomsten. Inkomen is dus niet zo'n goede 'predictor' voor onderwijsuitkomsten als opleiding of beroep, maar tussen opleiding of beroep is de wedstrijd van beste voorspeller van de onderwijskansen nog niet beslist. Het is ook niet zo'n relevante vraag aangezien een ongeschoolde arbeider vaak getrouwd zal zijn met een laaggeschoolde moeder en ze samen vaak een vrij laag netto-inkomen zullen hebben. Gezien de hoge correlatie tussen die drie dimensies is het niet eenvoudig ze statistisch volledig uit elkaar te halen. Wat telt in beschrijvende analyses van sociale ongelijkheid is de

voorspellende kracht van de indicatoren en dan zien we dat het beroep van de vader en het diploma van de moeder ongeveer een gelijk beeld van sociale ongelijkheid opleveren.

Mevrouw Fientje Moerman: U zegt dat de kleinste correlatie die tussen voortstuderen/type diploma en inkomen is. Betekent dit dan niet dat we toch ten dele zijn geslaagd in ons streven naar democratisering? Democratisering betekent toch ook dat iedereen die de talenten heeft, kan doorstuderen en dus niet wordt gehinderd door een sociaal-economische, etnische of andere drempel. We stelden vast dat er tussen de sociaal-economische situatie en de etnische afkomst vaak een sterke relatie is. Als de kleinste correlatie die tussen voortstuderen/type diploma en inkomen is, betekent een verdere democratisering dan niet dat we op basis van onze eigen waarden redeneren: dat we dat doen omdat een diploma dat voorbereidt op handenarbeid ‘lager’ wordt geacht?

Mevrouw Ann Demeulemeester: Uw reactie is erg relevant. Dat is inderdaad wat leeft. In de zin die u verwoordt, is de democratisering gerealiseerd. Wie het kan en zijn best doet, haalt het: dat is een mainstream idee geworden. Het punt is evenwel dat er nog een pak mensen zijn die het wel kunnen, maar die wegens de thuistaal, functiebeperkingen en handicaps, ziekte, etnie, opleiding of andere factoren het toch niet halen. Daarover zijn studies gepubliceerd.

Mevrouw Fientje Moerman: Ik ga helemaal akkoord. Maar wat is de correlatie tussen al die factoren die u opsomt en het feit dat de vader arbeider is?

De heer Steven Groenez: Die correlatie is opgenomen in de grafiek ‘Overgang secundair-hoger onderwijs’ van mijn presentatie (zie bijlage, p. 41). Die grafiek toont aan dat, op het moment dat moet worden beslist of men hoger onderwijs zal aanvaarden, financiële instrumenten amper nog werken. Het verschil in sociale afkomst leidt tot een verschil in uitkomst in het secundair onderwijs. Als we de redenering accepteren dat de uitkomst in het secundair onderwijs rechtvaardig is in de zin dat het de ‘talenten’ weerpsiegelt, dan komen we in het verhaal terecht dat 80 percent van de kinderen van ongeschoolde arbeiders intellectueel ongeschikt is om voort te studeren. Geschiktheid of talent is dan een zaak van sociale afkomst geworden. Het besluit kan dan zijn dat er een onderklasse is die cognitief niet in staat is om de andere bij te benen.

In het boek ‘The Bell Curve’ is dit heel scherp verwoord met de stelling dat de sociale stratificatie vervangen is door een cognitieve stratificatie: wie er nu niet geraakt, is daar intellectueel niet toe in staat. Wat nu overblijft van het scherpe academische debat over dit boek is dat in het verhaal over democratisering ook de cognitieve dimensie belangrijk is. Het idee van een cognitieve stratificatie is evenwel achterhaald gezien de dynamische ontwikkeling van vaardigheden. Zo heeft sociale afkomst dynamische effecten die zich uiten in de leerprestaties op het einde van het secundair onderwijs. Vanaf dan zal men nog weinig effecten van sociale afkomst op de beslissing tot al dan niet voortstuderen vaststellen. Tegen het einde van het secundair onderwijs heeft de sociale afkomst zijn rol gespeeld: in de dynamische ontwikkeling van het kind, in de minder rijke taalontwikkeling, in de studiekeuze die de ouders voor hun kinderen maken, in het aanbod van scholen en de schoolkeuze, daar speelt de sociale afkomst zijn rol en dat leidt tot verschillen op het einde van het secundair onderwijs. Daarom ook is er de stelling dat het financieel instrumentarium bij het begin van het hoger onderwijs als democratiseringsinstrument vrij zinloos is.

Mevrouw Fientje Moerman: Ik onthoud uit uw verhaal dat, aangezien die correlatie de laagste is, het in andere factoren zit. Bij democratisering denkt iedereen dat er geen financiële drempel mag zijn om naar het hoger onderwijs te gaan. U zegt twee zaken: het zijn deels andere factoren en de selectie vindt deels plaats voor het hoger onderwijs.

De heer Steven Groenez: Daarom heb ik de drie pistes overlopen. Het financiële aspect speelt voor de gemiddelde student weinig mee.

Mevrouw Ann Demeulemeester: Ik vind het jammer om te vervallen in een of-oredenering. We moeten het hele plaatje bekijken. De financiële drempels spelen tot op het einde mee. Er staan getuigenissen in van mensen uit de armoede die wel in het hoger onderwijs geraaken en die komen dan weer die drempel tegen. Het blijft dus een rol spelen.

De heer Steven Groenez: Voor het ontwerpen van een studiefinancieringssysteem is het belangrijk te werken aan selectieve maatregelen die mensen met financiële problemen ondersteunen. Ik stel wel vragen bij de lage inschrijvingsgelden om de kosten te dekken van de gemiddelde student. Het is uiteindelijk de belastingbetaler, die gemiddeld lager geschoold is dan de hogeschoolparticipant, die de rekening betaalt. Het is een belangrijke les voor onderwijs dat er op dit moment een omgekeerde transfer is van de laagste inkomens naar de hoogste inkomens via de financiering van het onderwijs.

Mevrouw Ann Demeulemeester: Dan zou ik liever hebben dat u de stapeldiploma's aanpakt.

De heer Steven Groenez: Er zijn verschillende dimensies mogelijk om aan te pakken. Het is een les die we dikwijls vergeten. Als we naar het onderwijs alleen kijken, worden de kosten gedragen door de maatschappij en disproportioneel door de niet-participant.

Mevrouw Fientje Moerman: Als u het rendement beschouwt, hebt u dan alleen naar de personenbelasting gekeken voor de financiering van het hoger onderwijs of kijkt u ook naar de aanzienlijke stroom van financiële middelen die uit andere bronnen dan de personenbelasting komt?

De heer Steven Groenez: De rendementen worden berekend op lonen van mensen. Zelfstandigen zijn per definitie uitgesloten. Probeer maar eens het inkomen van een zelfstandige in te brengen via een enquête. We zijn daar nog altijd mee aan het worstelen. Welke definitie hanteer je om grip te krijgen op het equivalent voor een zelfstandige van een netto-inkomen van een loontrekkende? Dat is heel moeilijk om af te bakenen. Ook in Europees onderzoek wordt daarom uitgegaan van werknemersenquêtes om de rendementen te berekenen.

Bij het fiscaal rendement voor de overheid zit wel de consumptiebelasting en dergelijke. Al die elementen zijn meegenomen. Als we kijken naar het privaat rendement, dan spelen belastingen die eerder werken op bestedingen, zoals btw, geen rol. Dan kijken we naar netto-inkomens van werknemers.

Mevrouw Gerda Van Steenberge: Ik heb niet onmiddellijk een antwoord gekregen op mijn vraag in verband met de stellingen over democratisering van het hoger onderwijs. Over de blijvende ongelijkheid is er geen grafiek.

De heer Steven Groenez: Op de grafiek geven de paarse balken eigenlijk de onderinvesteringen aan, namelijk mensen die op het einde van het secundair onderwijs met een diploma komen dat hun geen toegang geeft tot het hoger onderwijs (zie bijlage, p. 41). Dat is de ruimte voor de democratisering die er is via piste 2, onderinvesteringen in de jeugd. Dat bedraagt 50 percent bij kinderen van ongeschoolde arbeiders. Wanneer je werkt aan de toegangspoorten van het hoger onderwijs via een financieel instrumentarium, sluit je op zijn minst de helft van alle arbeiderskinderen uit aangezien die nooit voor de beslissing komen te staan om deel te nemen aan hoger onderwijs of niet. Piste 2 is dus de belangrijkste piste in de verklaring van de ongelijkheid.

De volgende belangrijkste piste is de derde piste, de risicoaversie. Als we kijken naar de omvang van de groep waarop dat betrekking heeft, dan is piste 1, een gebrek aan liquide middelen, de minst belangrijke drempel, maar het is nog altijd een drempel, zeker voor mensen in armoede. Voor mensen die minvermogend zijn is dat nog altijd een drempel

naar hoger onderwijs, niet zozeer omdat de directe studiekosten zo zwaar wegen, maar vanuit de indirecte of opportuniteitskosten. De opportuniteitskosten of het gederfde loon, zijn voor mensen met een laag inkomen een heel belangrijke reden waarom ze besluiten niet deel te nemen aan hoger onderwijs.

Mevrouw Gerda Van Steenberge: U hebt het onderzoek gedaan op basis van enquêtes. Hoeveel personen hebt u daarvoor ondervraagd?

De heer Steven Groenez: Deze grafiek is gemaakt op de volledige Panel Studie van Belgische Huishoudens (PSBH) georganiseerd door de universiteiten van Antwerpen en Luik. Dat is de grootste panelenquête die beschikbaar is voor Vlaanderen. Het gaat echt niet over kleine aantallen. Op het einde van de presentatie kan u de links naar de studies downloaden.

De voorzitter: Ik dank de sprekers uit naam van alle leden.

De voorzitter,

Fientje MOERMAN

De verslaggevers,

Veerle HEEREN

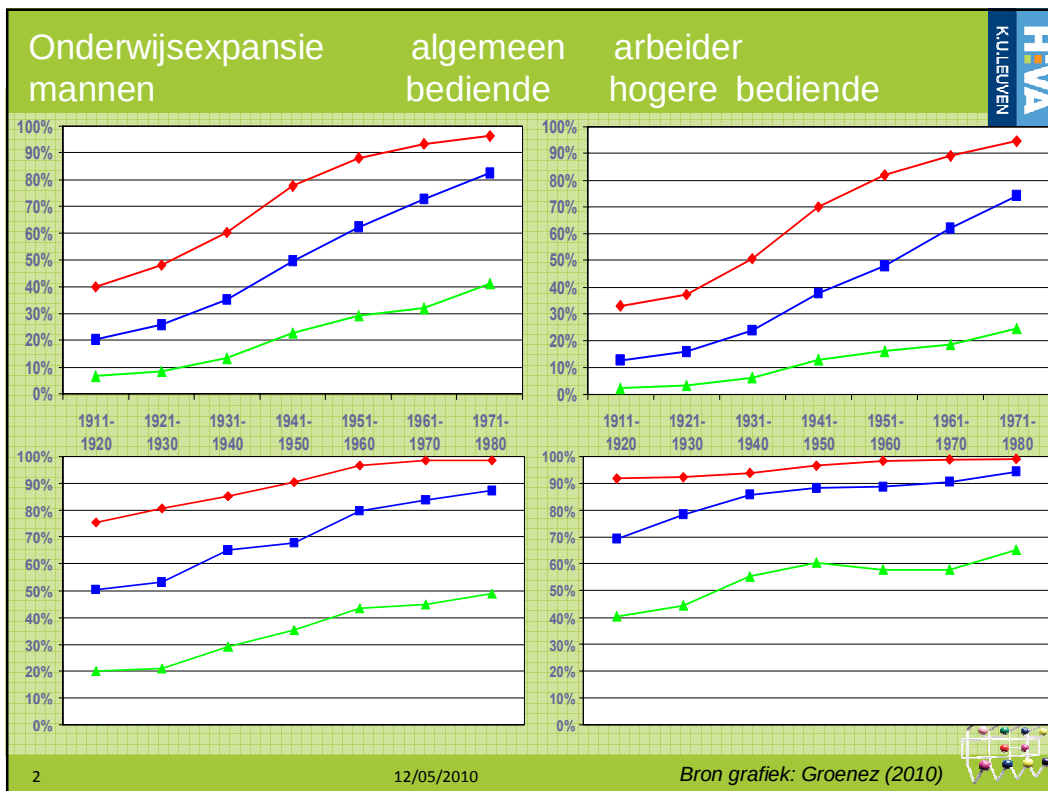
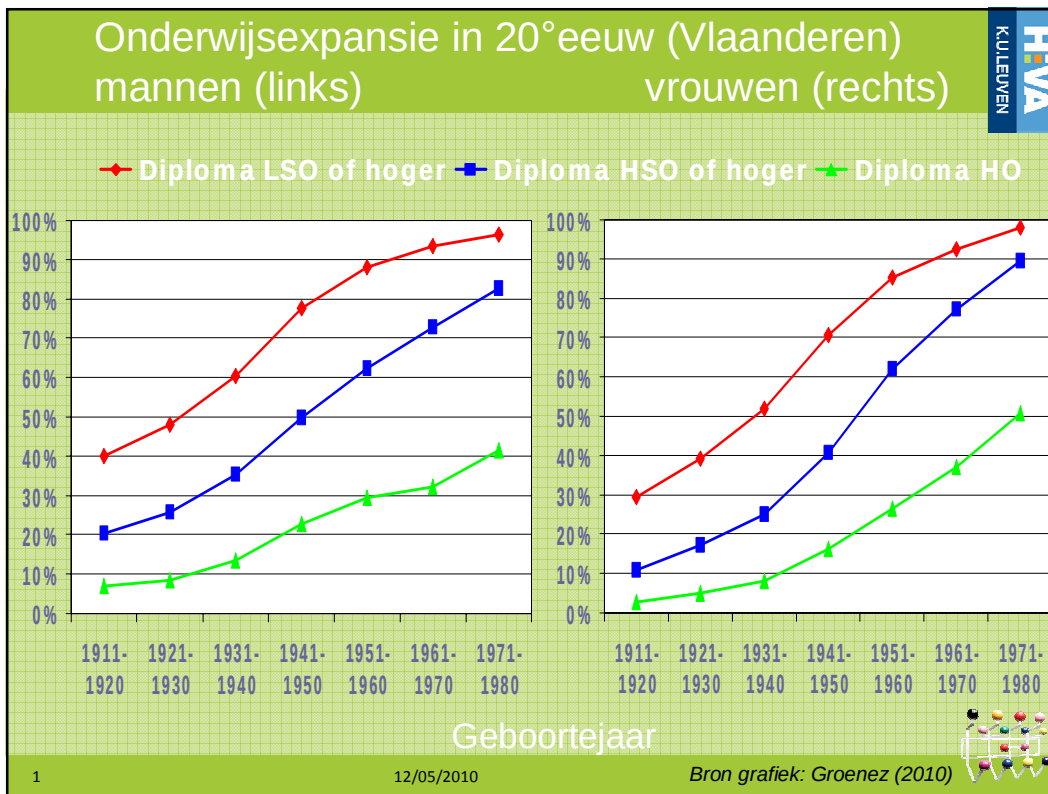
Gerda VAN STEENBERGE

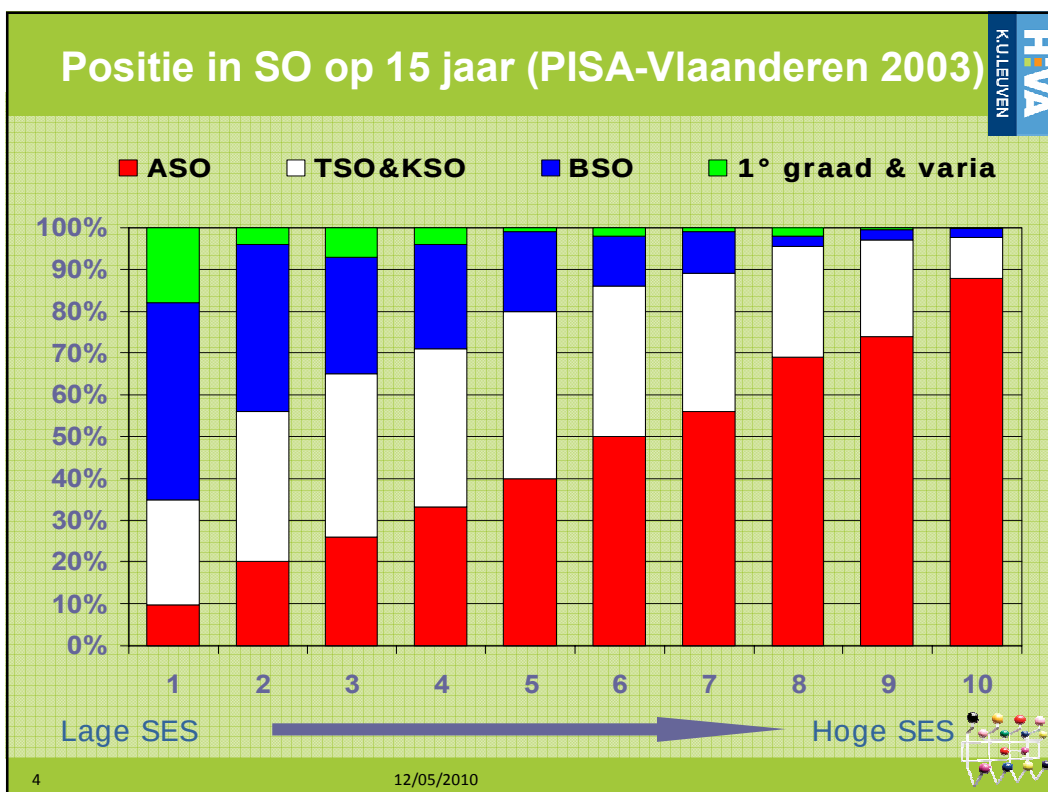
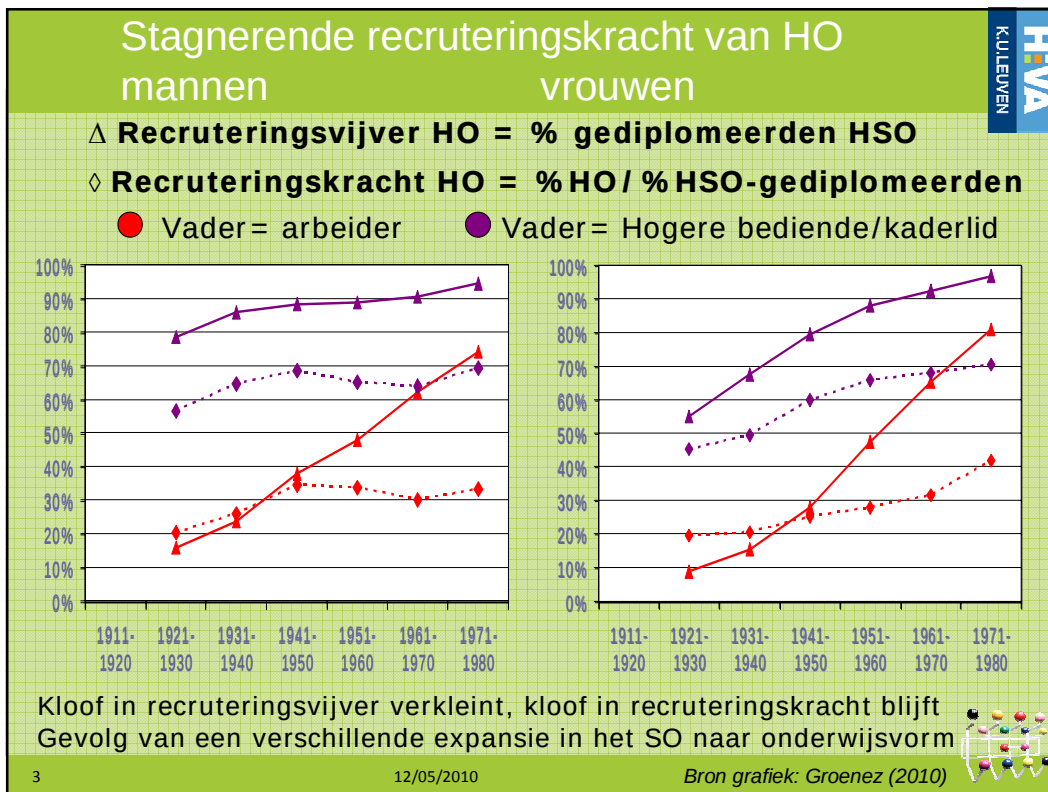
Gebruikte afkortingen

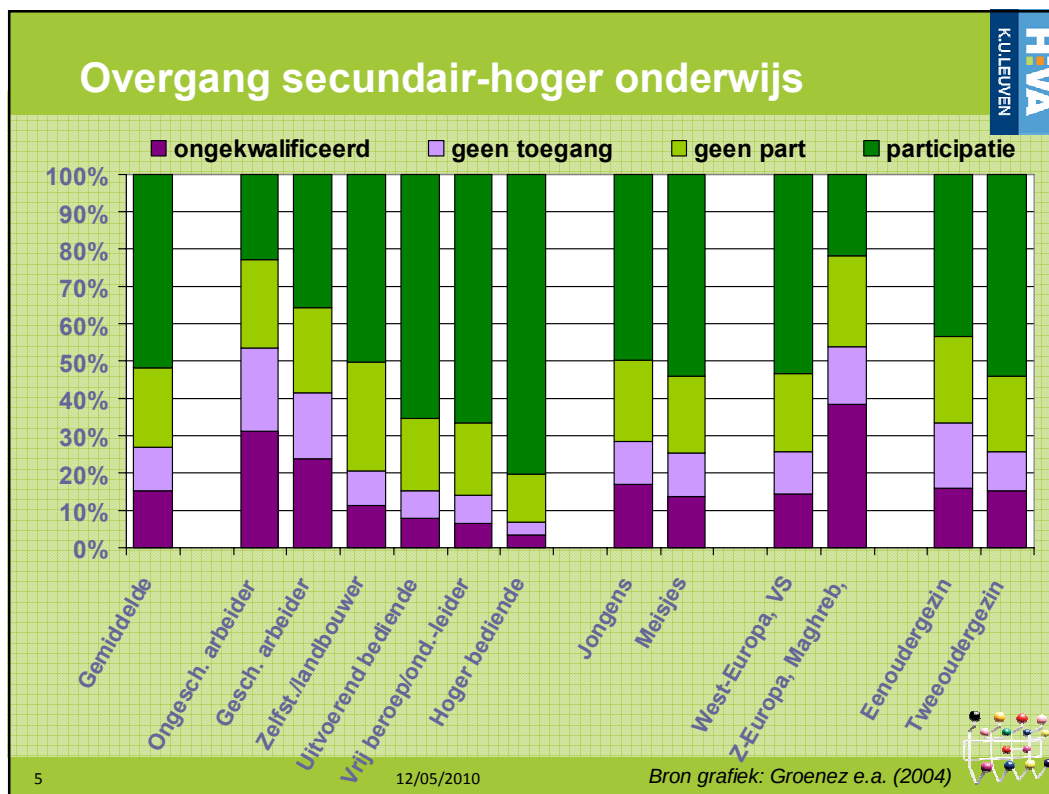
ACW	Algemeen Christelijk Werknemersverbond
aso	algemeen secundair onderwijs
CLB	centrum voor leerlingenbegeleiding
GOK	gelijke onderwijskansen
HIVA	Hoger Instituut voor de Arbeid (Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenwerking van de K.U.Leuven)
hso	hoger secundair onderwijs
ICT	informatie- en communicatietechnologie
MIVB	Maatschappij voor het Intercommunaal Vervoer te Brussel
ngo	niet-gouvernementele organisatie
NMBS	Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
UA	Universiteit Antwerpen
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
VUB	Vrije Universiteit Brussel
Vlor	Vlaamse Onderwijsraad
VVS	Vlaamse Vereniging van Studenten
VLIR	Vlaamse Interuniversitaire Raad

BIJLAGEN

BIJLAGE 1:
PowerPointpresentatie HIVA

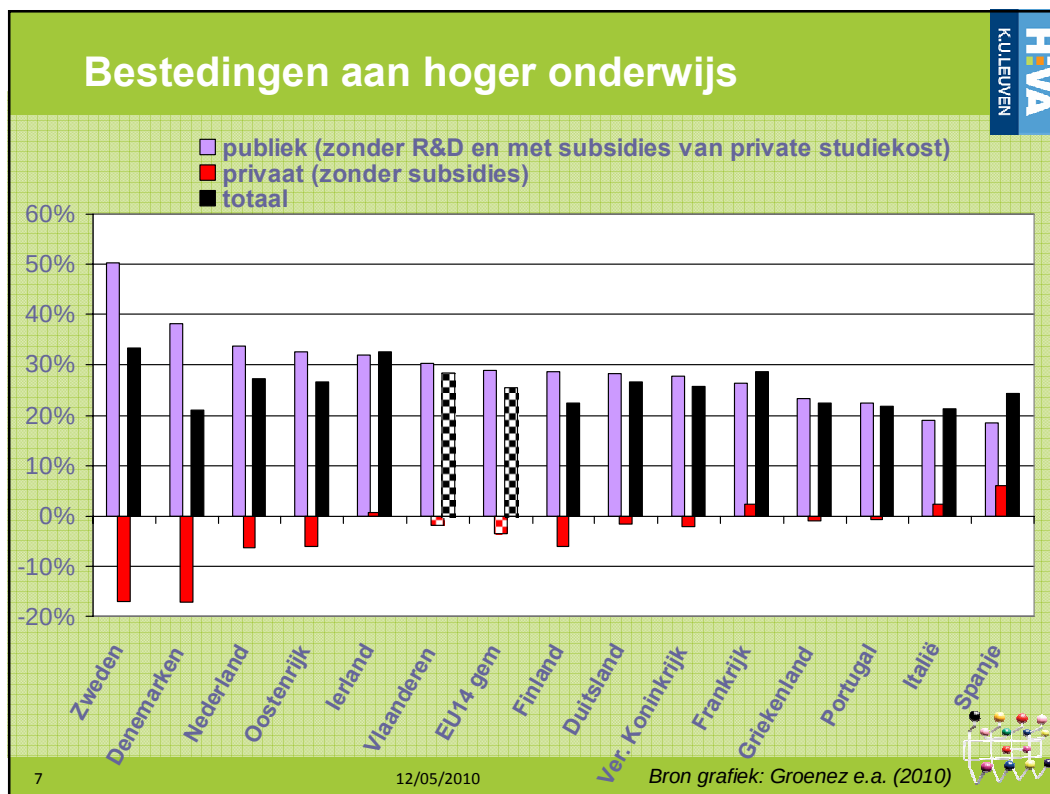

Democratisering hoger onderwijs: Hoe?

HVA
KULLEUVEN

- Blijvende ongelijkheid, verklaring 1: gebrek aan liquide middelen
 - Is voor velen alleen een intertemporeel probleem
 - Vaststelling 1: Het huidige stelsel van studiefinanciering functioneert naar behoren voor de gemiddelde student maar ondersteunt onvoldoende de onderwijsparticipatie van personen met een lage financiële draagkracht
- Blijvende ongelijkheid, verklaring 2: onderinvesteringen tijdens de jeugd
 - cfr. ongekwalificeerde uitstroom en diplomavereiste toegang HO
 - Vroegtijdige investeringen meest kostenefficiënt om participatie te verhogen
 - Vaststelling 2: Een ingrijpen aan de ingangspoorten van het hoger onderwijs volstaat niet.
- Blijvende ongelijkheid, verklaring 3: belang van interindividuele verschillen in risicoaversie
 - Investeren in HO zijn fundamenteel
 - risicovol (succesvol afronden van studies én binnen welke termijn?)
 - en onzeker (bij succes wat zal arbeidsmarktsituatie en inkomen zijn?).
 - Personen met een lage financiële draagkracht zijn meer risico-avers
 - Vaststelling 3: De huidige studiefinanciering ondervangt onvoldoende de risico-aversie van studenten

6 12/05/2010

Méér informatie ?

- **Bron grafieken**
 - Groenez S. (2010), *Onderwijsexpansie en –democratisering in Vlaanderen*, Tijdschrift voor Sociologie ¾ (te verschijnen)
 - Groenez S., Heylen, V. & Nicaise I. (2010), *De opbrengstvoet van investeringen in het hoger onderwijs: een verkennend onderzoek*, HIVA-KULeuven, 291 p.
 - Groenez S., Van Den Brande I., Nicaise I. (2003), *Cijferboek sociale ongelijkheid in het Vlaamse onderwijs*, LOA-rapport nr.10, Leuven : Steunpunt LOA / HIVA, 238 p.
- **OBPWO-project 06.03**
 De opbrengstvoet van investeringen in het hoger onderwijs:
 een verkennend onderzoek
 - Samenvatting en beleidsaanbeveling
<http://www.ond.vlaanderen.be/obpwo/projecten/2006/0603/default.htm>
 - Volledig rapport binnenkort beschikbaar
www.hiva.be

BIJLAGE 2:

Bijkomende informatie over de onderzoeksmethodiek

Bijkomende informatie over de onderzoeksmethodiek

In de presentatie zijn de resultaten van drie onderzoeken gepresenteerd.

Een eerste onderzoek betreft de lange termijn trends in de democratisering van het onderwijs (slides p. 3,4,6).

Een tweede onderzoek betreft de schoolloopbanen van een cohorte jongeren gedurende de jaren negentig (slides p. 8).

Het derde onderzoek betreft het rendement van hoger onderwijs voor student, overheid en maatschappij (slides p. 10).

Elk van deze onderzoeken maakt gebruik van steekproefgegevens.

In het eerste onderzoek (democratisering) worden enquêtegegevens gebruikt uit 26 representatieve Vlaamse surveys.

In het tweede onderzoek (schoolloopbanen) wordt de (representatieve) panelstudie van Belgische huishoudens gebruikt om de schoolloopbanen van Vlaamse jongeren in kaart te brengen.

In het derde onderzoek (rendement) wordt opnieuw de (representatieve) panelstudie van Belgische huishoudens gebruikt om het privaat rendement te schatten.

Wat de operationalisatie van sociale afkomst betreft, zijn er verschillende mogelijkheden (bv. beroep beide ouders, diploma beide ouders, gezinsinkomen).

Optimaliter wordt deze drie dimensies in rekening gebracht. Merk op dat deze indicatoren de bedoeling hebben om het geheel van de invloed van sociale afkomst te vatten (zij het via het materieel kapitaal, het sociaal kapitaal, het cultureel kapitaal van het gezin).

Dat in het eerste onderzoek (democratisering) het beroep van vader als indicator van sociale afkomst wordt genomen, is geen normatieve keuze (zoals bv. een 'verborgen' voorkeur voor patriarchie :) maar deels een substantiële en deels een praktische keuze (ook in onderzoek staan tussen droom en daad praktische bezwaren).

1) voor de tijdsspanne van het onderzoek (de volledige 20^e eeuw) is het beroep van vader een betere indicator van sociale afkomst dan het beroep van moeder of het diploma van moeder (of vader).

Indien we het diploma van moeder nemen, dan zou er voor de eerste cohorten (geboren in het begin van de 20^e eeuw) weinig verschil in sociale afkomst merkbaar zijn. Al kennen we het diploma van de moeder niet toch geven de resultaten aan dat waarschijnlijk 80% of meer deze moeders hoogstens een diploma LO haalden (bij de geboortecohorte 1910-1920 heeft 70% van de vrouwelijke respondenten hoogstens een diploma lager onderwijs). Het is m.a.w. weinig zinvol om voor deze cohorten te vertrekken van de idee dat er voor 80% van de populatie geen verschil is in sociale afkomst. Dezelfde vaststelling geldt mogelijks nog scherper voor het beroep van moeder.

2) Waar alle surveys info gaven over het beroep van vader, gaven aanzienlijk minder surveys informatie over het beroep van moeder of het diploma van de ouders. Merk op dat in de toekomst, bij een update van deze cijfers mogelijks wel voldoende surveybronnen beschikbaar zijn om deze oefening ook eens te maken met het diploma van de ouders (moeder).

Tenslotte mag duidelijk zijn dan in dit onderzoek alle beroepsgroepen opgenomen zijn (zowel werknemers als zelfstandigen, ondernemingsleiders en vrije beroepen). De resultaten van dit onderzoek verschijnen dit najaar in het tijdschrift voor sociologie.

In het tweede onderzoek worden verschillende criteria gehanteerd om de sociale afkomst van mensen te vatten (beroep beide ouders, diploma beide ouders, gezinsinkomen).

Daaruit blijkt dat het diploma van moeder en het beroep van vader even krachtige voorspellers zijn van onderwijsuitkomsten, en dat deze voorspellers het beter doen dan inkomen.

Dat inkomen een minder krachtige voorspeller is, is een vaststelling die geldt voor de meeste geïndustrialiseerde landen, maar betekent niet dat inkomen geen voorspellende kracht meer heeft.

In het derde onderzoek (rendement) wordt het private rendement inderdaad enkel berekend voor de werknemers. Dit heeft vooral te maken met de onmogelijkheid om deze oefening te maken voor zelfstandigen. Deze oefening vertrekt immers van een maat voor het netto-inkomen voor zelfstandigen, na zo vele jaren een nog steeds quasi ongrijpbare grootheid in surveyonderzoek.

Ik ben het eens met de mening dat het onderscheid tussen arbeiders en bedienden arbeidsrechtelijk verouderd is, en dat ook de hoogte van het inkomen moeilijk voorspeld kan worden op basis van dit onderscheid. Het zou dan ook zinvoller zijn om bij bevragingen naar beroepen niet meer te vertrekken van het onderscheid arbeider-bediende (en eerder onderscheid maken naar het routinematige karakter van de functie,...). Dit onderscheid werd vooralsnog niet gemaakt in de surveygegevens waar we op dit moment over beschikken.

Anderzijds kan het feit dat sommige arbeiders meer verdienen dan sommige bedienden, moeilijk gebruikt worden om de omgekeerde inkomenstransfer van niet-participanten naar participanten aan het HO te rechtvaardigen. Het is enkel om dat een tijdelijk financieringsprobleem opgevangen wordt met generieke subsidies dat deze inkomenstransfer bestaat. Zowel vanuit efficiëntie als rechtvaardigheidsoverwegingen zou het beter zijn dit tijdelijk financieringsprobleem op te lossen via mogelijkheden tot lenen (zie ook conclusies van het OBPWO-onderzoek op <http://www.ond.vlaanderen.be/obpwo/projecten/2006/0603/default.htm>).

Dat het beroep van vader een krachtige voorspeller blijft van onderwijsuitkomsten, duidt er dan op dat er andere dan loonsverschillen zijn die een effect hebben op de onderwijsparticipatie (zie bv. verschillen tussen geschoolde arbeiders en bedienden in grafiek slide 8). Dan denken we eerder aan de sociaal-culturele dimensie dan de numeratieve dimensie van arbeid (verschillen in autonomie, taakhoud, ...). Cfr. ook de opmerking van Prof. Cantillon over de goede onderwijsprestaties van kinderen van leerkrachten (ik vermoed dat we die moeilijk kunnen interpreteren).

Dat is dan ook het betoog van de uiteenzetting, het effect van sociale afkomst op de participatie aan HO is niet zozeer een korte termijn kredietbeperkingen, maar eerder het gecumuleerd effect van sociale afkomst op de ontwikkeling en de schoolloopbaan van de kinderen. Dit effect kan vertaald worden als het effect van onderinvesteringen in de ontwikkeling van het menselijk kapitaal tijdens de jeugdijaren.

Cfr. door Carneiro & Heckman (2002, 2003) als volgt verwoord:

"However, there may still be credit constraints in the long run. Parents may want to borrow to buy better childhood environments (better schools, better neighbourhoods) for their children but not be able to. Similarly, children may be willing to borrow themselves to buy better home and school environments, but not be able to do it".

Deze onderinvestering in de cognitieve en niet-cognitieve ontwikkeling van kinderen manifesteert zich langzaam in differentiële studiekeuzes voor uitstroom- versus doorstroomrichtingen in het secundair onderwijs en in vroegtijdig of ongekwalificeerd schoolverlaten. Zo verklaren de differentiële uitkomsten in het secundair onderwijs voor het grootste deel de sociaal ongelijke doorstroming naar het hoger onderwijs (Groenez 2004).

Dat er voor de meeste potentiële participanten aan het HO nauwelijks nog financiële drempels bestaan, betekent niet dat deze drempels niet reëel kunnen zijn voor een groep van minvermogenden, en betekent geenszins dat de democratisering voltooid is. Het betekent wel dat er een ander dan instrumentarium nodig is om de democratisering te bevorderen. Voor een verdere bespreking hiervan verwijs ik graag naar de conclusies van het OBPWO-onderzoek die u kan vinden op <http://www.ond.vlaanderen.be/obpwo/projecten/2006/0603/default.htm>.

BIJLAGE 3:
Insteek van de Verenigde Verenigingen

**Commissie ad hoc Hoger Onderwijs
Hoorzitting 12 mei
Insteek 'de Verenigde Verenigingen'**

Bijdrage Forum van Etnisch – Culturele Minderheden: diversiteit in het Hoger Onderwijs; geringe deelname en slaagkansen

De cijfers over de **instroom** van studenten met een andere etnisch-culturele achtergrond zijn nog altijd bedroevend laag: de percentages aan de instellingen schommelen tussen de 1% en 14%. (rapport Koning Boudewijnstichting, oktober 2007) Meer volledige cijfers ontbreken nog.

Eens de studenten met een andere etnisch-culturele achtergrond de weg vonden naar het hoger onderwijs blijkt uit onderzoek dat hun **slaa**gkansen **beduidend lager** liggen dan van studenten met een volledig Vlaamse achtergrond, nl. 50% minder. (Onderzoek TOR, Wit krijgt schrijft beter 2006)

Het Minderhedenforum pleit voor inspanningen om de **instroom, doorstroom en uitstroom** van studenten met een andere etnisch-culturele achtergrond te verbeteren. In het kader van het **diversiteitsbeleid** in het hoger onderwijs is dit voor ons het **prioritair aandachtspunt**.

Visie op diversiteit

Het Minderhedenforum pleit voor een **inclusief beleid** in het hoger onderwijs dat het potentieel van alle studenten centraal stelt en tegemoet komt aan de noden en behoeften van alle studenten. Dit betekent echter niet dat geen gerichte acties opgezet kunnen worden om bepaalde discrepanties tussen de noden van studenten en het aanbod van het hoger onderwijs weg te werken.¹

Als van bij de start rekening gehouden wordt met het hele spectrum van mogelijkheden en beperkingen van de gebruikers, zijn aanpassingen voor specifieke groepen gebruikers achteraf niet meer nodig zijn. Traditioneel wordt een ontwerp immers vaak afgestemd op de modale gebruiker, waardoor later vaak supplementaire voorzieningen moeten worden aangebracht. Dit brengt bijkomende, soms erg hoge, kosten met zich mee. **Design for All** kan een oplossing hiervoor betekenen. Bij het ontwerpen houdt men dan rekening met de behoeftes, wensen, capaciteiten en beperkingen van allen.²

We pleiten er verder ook voor om het **diversiteitsbeleid als deel van het kwaliteitsbeleid** te beschouwen.³ Evenredige participatie van alle bevolkingsgroepen aan het hoger onderwijs is een noodzaak vanuit een ethisch standpunt maar ook en vooral economische redenen liggen aan de basis van de huidige dynamiek. Instellingen willen hun studentenaantallen verder opkrikken en de arbeidsmarkt is op zoek naar hoger geschoolde werknemers. In bepaalde sectoren waar er nu al een tekort is zoals bv. de zorgsector ziet men dat zowel het hoger als het volwassenenonderwijs worden aangespoord om allerlei brug-en voortrajecten te organiseren.

¹ Deze visie wordt ook benadrukt in het advies over het Aanmoedigingsfonds voor Diversiteit in het Hoger Onderwijs van de VLOR (april 2008)

² Het Design for All – concept wordt ook gesteund vanuit de VLOR in hetzelfde advies.

³ Deze visie wordt naar voren geschoven in de Congresteksten van de Vlaamse Vereniging van Studenten (VVS) van april 2008.

Evenredige participatie van alle bevolkingsgroepen aan het hoger onderwijs mag geen negatieve gevolgen hebben voor het kwaliteitsniveau maar zal wel leiden tot het verlies van het elitair karakter ervan.

De evenredige participatie is pas evenwaardig als het **diploma even waardevol** is. Vermits afgestudeerden uit kansengroepen vaak ook vooroordelen en discriminaties op de arbeidsmarkt moeten overwinnen, hebben ze er alle belang bij dat hun diploma van onberispelijke kwaliteitsniveau is.

Onderwijskwaliteit beperkt zich niet tot het behaalde niveau aan de eindmeet, maar gaat ook over het proces langs waar men studenten naar deze 'eindtermen' loodst. Onderwijskwaliteit gaat dus niet alleen om de kwaliteit van het eindproduct maar eveneens om de toegevoegde waarde van het productieproces; niet enkel om de waarde van het diploma maar ook om de leerwinst die de student maakt. Hoe groter de winst hoe meer dit een aanduiding is van een erg kwaliteitsvol proces.

Diversiteitsbeleid legt voortdurend de nadruk op noodzakelijke kwaliteitsverbeteringen in het **onderwijsproces**: competentiegericht leren, diversiteit en innovatie in het curriculum, flexibilisering van de studietrajecten, onderwijsvernieuwing en diversificatie in de werk- en evaluatievormen, studie- stage en thesisbegeleiding, studentenbegeleiding, taalbeleid, de toegankelijkheid van de computerfaciliteiten, bibliotheekvoorzieningen en de algemene communicatie naar de student... Op die manier betekent een alomvattend en evenwichtig diversiteitsbeleid ook een kwalitatieve meerwaarde voor elke student.

Zowel hogescholen als universiteiten hebben een verantwoordelijkheid in het verhogen van de instroom en de slaagkansen van studenten met een andere etnisch-culturele achtergrond. De democratisering van het hoger onderwijs kan met andere woorden niet worden afgewenteld op de hogescholen. Alle hogescholen en universiteiten hebben hier ook een rol in te spelen ongeacht hun ligging en/of profiel. Het is dus geen uitsluitende opdracht van instellingen die in hun rekruteringsgebied veel potentiële studenten met een andere etnisch-culturele achtergrond.

Inspanningen vanuit de Vlaamse overheid

De Vlaamse overheid dient zich te engageren om een effectieve democratisering van het hoger onderwijs door te voeren. We bevelen de volgende maatregelen aan:

1. Monitoring van de deelname en de slaagkansen van studenten met een andere etnisch-culturele achtergrond op basis van de methode van de historiek van de nationaliteit.
2. Blijven wijzen op de verantwoordelijkheden van het hele hoger onderwijs om de deelname en de slaagkansen van studenten met een andere etnisch-culturele achtergrond te verbeteren.
3. Toezien op de effecten van de inspanningen van het hoger onderwijs via de reguliere procedures van kwaliteitszorg (visitatie en accreditatie) maar ook de resultaten behaald in het kader van het Aanmoedigingsfonds.
De beoordelingsgronden van het kwaliteitszorgsysteem worden onderverdeeld in zes onderwerpen (doelstelling van de opleiding, programma, inzet van het personeel, voorzieningen, interne kwaliteitszorg, resultaten), die op hun beurt verder onderverdeeld worden in facetten. Deze facetten bestaan uit een reeks van beoordelingscriteria. De acties en resultaten van het diversiteitsbeleid wordt als

zevende onderwerp worden opgenomen in het systeem en geïntegreerd worden in de bestaande onderwerpen.⁴

4. Uitvoeren en toepassen van het decreet gelijke behandeling in het hoger onderwijs: reguliere diensten bevoegd maken om op te treden tegen discriminatie (ombudsdienst, examencommissie, tuchtcommissie, raad voor studievoortgangbetwistingen) en oprichting van een onafhankelijke commissie voor de gelijke behandeling in het hoger onderwijs die bevoegd zal zijn voor materies die buiten de bevoegdheden van de eerder opgesomde reguliere diensten. Deze nieuwe opdrachten impliceren uiteraard dat de reguliere diensten expertise in dit "nieuwe domein" zullen moeten opdoen.
5. Kostendekkende studiebeurzen voorzien voor studenten die minder financiële mogelijkheden hebben.
6. Hervormingen doorvoeren in het secundair onderwijs die de oriëntatie en doorstroom van studenten met een andere etnisch-culturele achtergrond bevorderen. Zo niet, zullen de vele inspanningen van het hoger onderwijs weinig resultaten opleveren en dus een verspilling van middelen zijn.

Diversiteitsbeleid in het hoger onderwijs

Algemeen

1. Diversiteitsplan

De instelling heeft een beleidstekst, een diversiteitsplan, waarin het beleid voor kansengroepen uitgewerkt is. Deze tekst gaat verder dan een verwijzing in een missie of een visie. Het diversiteitsbeleid is ingebed in het algemeen beleid en heeft zowel betrekking op de onderwijsverstrekking, als op de ondersteunende diensten. De instelling geeft in deze beleidstekst haar engagement ten aanzien van kansengroepen weer.⁵

Het bestaan van diversiteitplannen is geen doel op zich. Het belangrijkste is dat er een diversiteitbeleid wordt gevoerd dat gebaseerd is op een bepaalde visie en dat dit een verankering krijgt in het algemeen beleid van de instelling. Het gaat er ook om dat het diversiteitsbeleid een deel wordt van de organisatiecultuur van een instelling.

2. Meten van de resultaten

Een diversiteitsplan moet voldoende concreet zijn om ook effectief impact te hebben. Een duidelijke timing is ook onontbeerlijk om een diversiteitsplan te doen slagen. Verder moet er in een diversiteitsplan ook duidelijk vermeld staan wie waarvoor verantwoordelijk is. Er moet ook een duidelijk opvolgingssysteem zijn zodat de vooruitgang wordt gemeten.⁶

Het Minderhedenforum vraagt expliciet aandacht voor de opvolging van de studieresultaten van studenten met een andere etnisch-culturele achtergrond. Hiervoor is een eenvormige en transparante registratie van gegevens over de achtergrond nodig. De criteria die in het VLOR advies over registratie in het hoger onderwijs staan zijn een goede poging tot eenvormigheid en transparantie maar deze kunnen nog verder worden geoptimaliseerd. We vinden het positief dat er een onderscheid wordt gemaakt tussen nieuwkomers, internationale studenten

⁴ Aanbeveling uit de VVS Congresteksten over diversiteit, april 2008.

⁵ VLOR advies.

⁶ VLOR advies.

en studenten met een andere etnisch-culturele achtergrond die hier al jaren wonen omdat de studieachtergrond van deze studenten wel verschillen toont.

3. Inspraak en overleg

Om een goed diversiteitsplan tot stand te brengen is een brede consultatie nodig bij alle belanghebbenden. Zo wordt de betrokkenheid verhoogd en zal het diversiteitsplan een breed draagvlak hebben. Hierbij mogen zeker de studentenraden en interculturele studentenverenigingen niet vergeten worden.⁷ Niet alle studenten met een andere etnisch-culturele achtergrond zijn georganiseerd maar dienen wel de mogelijkheid te krijgen om ook hun ideeën door te geven aan de instelling.

Uiteraard is er bij de uitvoering van het diversiteitsbeleid ook verder overleg nodig. Vooral bij de interculturalisering van de onderwijsorganisatie (zie verder) kan in overleg gezocht worden voor vragen van studenten met een andere etnisch-culturele achtergrond.

4. Communicatie

De interne en externe communicatie van een instelling draagt bij tot de beeldvorming van die instelling en weerspiegelt daarom best haar diversiteitsbeleid. Alle communicatie binnen de instelling en met de buitenwereld screent men best op diversiteit.⁸

Instroombeleid

1. Verhogen van slaagkansen in het secundair onderwijs

Het grootste knelpunt inzake de ondervertegenwoordiging van studenten met een andere etnisch-culturele achtergrond ligt bij de moeilijke schoolloopbaan in het secundair onderwijs. De leerachterstand begint weliswaar in het kleuteronderwijs en stapelt zich op in het lager onderwijs. In het begin van het secundair onderwijs is de leerachterstand in de meeste gevallen niet ingehaald en worden veel leerlingen met een andere etnisch-culturele achtergrond “gedwongen” om naar het beroepsonderwijs te gaan, dit is de zogeheten doorstroming naar de B-stroom op leeftijd. Het is niet verwonderlijk dat cijfers van het Departement Onderwijs aangeven dat 43% van de GOK – leerlingen in het BSO zitten, 48% in het TSO en slechts een luttel 6% in het ASO (en 2% in het KSO).

Een effectief democratiseringsbeleid van het hoger onderwijs kan enkel slagen indien de sociale selectie in het begin van het secundair onderwijs wordt weggewerkt.

2. Instroom in het hoger onderwijs: inhaalbeweging nodig

Studenten met een andere etnisch-culturele achtergrond proberen, ondanks hun “onaangepaste” vooropleiding, toch de stap te zetten naar het hoger onderwijs. Getuige hiervan zijn de volgende cijfers uit het onderzoek “Wit krijgt schrijft beter” van Prof. Marlies Lacante ea (2007, KU Leuven – VUB): 15% van de studenten van Turkse en Marokkaanse origine komt uit het BSO, 38,3 % uit het TSO en 46,5%. Jammer genoeg krijgen veel studenten uit het TSO en vooral het BSO het zeer moeilijk in het hoger onderwijs. Er zijn echter studenten die wel de capaciteiten hebben om te kunnen slagen in het hoger onderwijs mits extra begeleiding. (zie verder: doorstromingsbeleid)

3. Correct studieadvies

Het Minderhedenforum pleit ervoor dat instellingen van het hoger onderwijs studenten correct informeren over hun slaagkansen en hen indien nodig door te verwijzen naar een meer gepaste opleiding of naar een organisatie die hen studieadvies kan geven. Fair play is

⁷ VVS tekst.

⁸ VLOR advies.

hier wel nodig in het belang van studenten ook al druist dit in tegen de belangen van een instelling.⁹ In het beste geval wordt er vanuit de secundaire school studieadvies gegeven maar dit is nog maar weinig het geval in TSO en BSO – scholen.

Organisaties die een opdracht hebben om studenten te informeren over het studietoeraanbod zoals CLB's en studieadviescentra best ook informatie over studietrajecten voor studenten die een studierichting volgden in het secundair onderwijs die geen aansluiting biedt op het hoger onderwijs. De invoering van het hoger beroepsonderwijs heeft volgens ons een opdracht om voor deze studenten mogelijkheden tot verder studeren te bieden.

4. Gerichte acties

Een aantal instellingen van het hoger onderwijs voeren reeds acties naar studenten met een andere etnisch-culturele achtergrond toe. Het werken met promoteams van voorbeeldfiguren die met leerlingen uit secundaire scholen (ASO – TSO) gaan praten over hun ervaringen in het hoger onderwijs blijkt veel succes te hebben. Interculturele studentenverenigingen werken hier vaak rond samen met instellingen. Dit kan verder aangemoedigd worden omdat toekomstige studenten dan de werking van de interculturele studentenverenigingen leren kennen. Die kunnen de nieuwe studenten dan op hun beurt wegwijs maken wat geen overbodige luxe blijkt te zijn omdat veel studenten met een andere etnisch-culturele achtergrond weinig vertrouwd zijn met het hoger onderwijsgebeuren.

5. Screening reguliere rekruteringsmethodes

Het is belangrijk dat bij het klassieke aanbod van SID-in's, opendeur- en informatiedagen er ook rekening wordt gehouden met de diverse achtergrond van studenten. Sommige studenten hebben meer nodig dan de redelijk oppervlakkige informatie die doorgaans wordt aangeboden. Instellingen werken dan ook best een aanbod uit met meer grondige informatie voor studenten die hier om vragen tijdens de klassieke SID-in's, opendeur- en informatiedagen.

6. Toelatingsbeleid

Instellingen moeten nadenken over hun toelatingsbeleid dat erop gericht moet zijn zoveel mogelijk potentiële studenten de mogelijkheid te bieden om hun talenten te maximaliseren. Zo moet het inschrijvingsbeleid voor personen met een precair verblijfsstatuut deel uitmaken van het diversiteitsbeleid. Maar dankzij het flexibiliseringsdecreet kunnen ook mensen zonder diploma SO instromen in het HO, mits zij een assessment afleggen. Instellingen moeten nadenken hoe zij hiermee omgaan en welke begeleiding zij deze studenten na het instromen kunnen bieden. Belangrijk is dat dit assessment cultuuronafhankelijk is en enkel rekening houdt met de competenties die al verworven moeten zijn bij aanvang van de opleiding en niet de eindcompetenties van de opleiding in aanmerking neemt.¹⁰

7. Onthaalbeleid

De student die zich komt inschrijven, moet een ruim persoonlijk contact krijgen. Zo alleen kan vermeden worden dat goedbedoelde brochures ongelezen in de papiermand belanden – en de bijhorende initiatieven leeg blijven. Daarom moet het korps van inschrijvers voldoende groot en voldoende getraind zijn. Zij die de studenten ontvangen moeten gevoelig zijn voor diverse probleempunten, waaronder taalbeheersing en instroom uit TSO en BSO. Bovendien moet worden gestreefd naar een divers samengesteld team van inschrijvers. Ook hier kunnen voorbeeldfiguren de drempel verlagen. Uiteraard geldt deze bemerking ook voor alle infomomenten die de universiteit of hogescholen organiseren.¹¹

⁹ VVS stelt deze vraag ook in oa de Congresteksten van 2008.

¹⁰ VLOR advies

¹¹ Voorstellen allochtone studentengroepen: Nasieha, StudentFocus, Attafsier, MIX, Motief, vzw PRICMA, 12 mei 2005.

8. Voortrajecten

Specifieke kansengroepen kunnen baat hebben bij een voortraject. Dit geldt voor studenten met een a-typische vooropleiding en studenten zonder diploma SO bijvoorbeeld, maar ook voor studenten die hun vooropleiding in het buitenland afgewerkt hebben.¹² (zie boven: inhaalbeweging)

Doorstromingsbeleid

Eens de studenten de weg gevonden hebben naar een opleiding die aansluit bij hun interesses en capaciteiten, zijn de grootste inspanningen nodig van studenten zelf maar ook van instellingen om hun onderwijsbeleid zo in te richten dat de slaagkansen van studenten, ook deze met een andere etnisch-culturele achtergrond, te verhogen.

Hoge kwaliteit in het algemeen

Het Minderhedenforum vindt het belangrijk dat, zoals eerder gezegd, de Vlaamse overheid waakt over de kwaliteit van de opleidingen in het hoger onderwijs. Dit houdt voor ons ook in dat er bij de rationalisering van het hoger onderwijs rekening wordt gehouden met eventuele gevolgen van de voorziene maatregelen voor de bevordering van de instroom en de slaagkansen van studenten met een andere etnisch-culturele achtergrond.

Talenbeleid

Een van de belangrijk instrumenten om de slaagkansen van alle studenten te verhogen is het voeren van een talenbeleid in het hoger onderwijs. Op dit vlak is er nog veel werk aan de winkel. Er kan gewerkt worden aan de beheersing van het academisch Nederlands en specifiek vakjargon van studenten maar ook dient elke instelling zelf het taalgebruik te screenen op begrijpelijkheid en aangepastheid aan

Elke instelling dient na te denken over het beleid ten aanzien van talen. Dit begint bij het taalgebruik dat wordt gehanteerd in de externe en interne communicatie, maar gaat ook over hoe elke individuele docent met taal omgaat. Cursusmateriaal en colleges moeten in een begrijpelijke taal worden opgesteld en gedoceerd.¹³ Op dit vlak is er nog veel interne sensibilisering nodig. Expertise vanuit een specifiek domein, bv. vanuit onderwijskunde, kan doorgegeven worden naar andere domeinen.

Daarnaast is het belangrijk dat elke instelling ook nadenkt over welke taalcompetenties ze verwacht van alle studenten. Vele studenten hebben moeite met abstract taalgebruik, het verwerken van geschreven documenten en het schrijven van gestileerde teksten. Cursussen (academisch) Nederlands kunnen hierbij een hulp zijn, mits zij niet beperkt zijn tot theoretische uiteenzettingen.

Meertaligheid wordt in onze hedendaagse maatschappij sterk bejubeld, maar blijft meestal beperkt tot (enkele) westerse talen. Er moet nagedacht worden of de kennis van een niet-westerse taal ook geen vrijstellingen kan opleveren in het curriculum.

Als de taalregeling in het hoger onderwijs in de toekomst wordt versoepeld, en meer vakken in een andere taal dan het Nederlands worden aangeboden, dan moet nagegaan worden wat dit voor kansengroepen betekent. Het is belangrijk hier een versterkt taalaanbod (al dan niet geïntegreerd in het curriculum) en een adequate begeleiding tegenover te stellen. Kansengroepen hebben immers niet altijd kennis van een bijkomende westerse taal, waardoor de moeilijkheidsgraad van de opleiding nog verhoogd wordt.

¹² VLOR advies

¹³ VLOR advies

De opbouw van het curriculum

We pleiten voor een preventieve benadering bij opbouw van het curriculum. Hierdoor kunnen mogelijke barrières voorkomen worden. Hierin gaat men na of de opleiding niet te sterk vanuit een bepaalde etniciteit of cultuurstroming gestuurd wordt.¹⁴

Een punt dat zeer weinig aandacht krijgt is de inhoud van de curricula. Dit is echter belangrijk om een diversiteitsbeleid te doen slagen. Als studenten zich uitgesloten voelen omwille van de inhoud, dan zullen allerlei randvoorwaarden het probleem niet kunnen oplossen. Vaak worden onbewuste boodschappen meegegeven in cursussen die een grote impact kunnen hebben. Het Eurocentrisme, dat in vele cursussen te vinden is, lijkt te veronderstellen dat de Westerse beschaving superieur is. Andere cursussen geven dan weer als (impliciete) boodschap mee dat alle belangrijke onderzoekers uit een wetenschapstak blanke mannen zijn en dat vrouwen of allochtonen weinig kans maken om uit te blinken in het vak. Maar ook het gehanteerde taalgebruik kan stereotyperend werken. Zo gaan heel wat cursussen er van uit dat managers, wetenschappers, dokters, etc. van het mannelijke geslacht zijn. Door de kracht van de taal worden stereotypes zo op subtiële manier bevestigd.

In Vlaanderen bestaat er spijtig genoeg geen onderzoek naar het effect hiervan. De gevolgen hiervan kunnen echter zeer ingrijpend zijn. Studenten die niet aan de norm voldoen die in cursussen wordt gehanteerd, zullen zich niet thuis voelen in het hoger onderwijs, wat een invloed kan hebben op hun studieresultaten. Of ze herkennen zich niet in de rolmodellen die als belangrijk worden meegegeven en zullen hun ambities neerwaarts bijschaven. Bovendien bevestigt het hoger onderwijs op deze manier stereotypen. Zowel de inhoud als het taalgebruik van de curricula moet onderworpen worden aan een diversiteitstoets. Een kwaliteitsvol onderwijs trapt niet in de val van stereotypering en stigmatisering.¹⁵

Voor ieder opleidingsonderdeel moet in kaart gebracht worden welke de te realiseren competenties zijn en waar aanpassingen al dan niet kunnen. Belangrijk is de begincompetenties van de opleiding vast te leggen, maar ook na te gaan wat het reële beginniveau van de instroom is. Alleen zo kan men het remediëren op punt zetten. Samenwerking en overleg met het secundair onderwijs om tot een meer afgestemd onderwijsniveau te komen is hierbij aangewezen. Curriculumdifferentiatie moet als een nuttig instrument bekeken worden om bepaalde studenten een inhaalbeweging te laten maken.

Stagebeleid

Een belangrijk aandachtspunt in het doorstromingsbeleid is een goed doordacht stagebeleid. Studenten dienen de kans te krijgen om meer stage te kunnen lopen om zo meer vertrouwd te worden met de arbeidsmarkt en de samenleving in het algemeen. Het is ook belangrijk dat studenten vertrouwd kunnen worden met de diversiteit in de samenleving. Veel studenten komen uit ASO – scholen met een vooral “wit middenklasse”publiek en daarom is er hiervoor zeker ook een taak weggelegd voor het hoger onderwijs.

Een goede begeleiding vanuit de opleidingen is aangewezen om de zoektocht naar een stageplek te vinden. Voor studenten met een andere etnisch-culturele achtergrond kan dit vaak moeilijk verlopen. Ook bij het verloop van de stage kunnen opleidingen best wat extra personeel vrijmaken hiervoor zodat er voldoende tijd aan kan worden besteed.

Lerarenopleiding als specifiek aandachtspunt

Het Minderhedenforum hecht veel aandacht aan de inspanningen die lerarenopleidingen doen om studenten met een andere etnisch-culturele achtergrond te motiveren voor het

¹⁴ VLOR advies.

¹⁵ VVS Congresteksten.

lerarenberoep en hun slaagkansen te verhogen. We vinden dat de Vlaamse Regering zeer terecht extra stimulansen geeft om lerarenopleidingen aan te zetten om hier prioritair werk van te maken. De stagebegeleiding in de lerarenopleidingen is zeer groot aandachtspunt want veel studenten met een andere etnisch-culturele achtergrond hebben het hiermee moeilijk. Ook om later de kansen op tewerkstelling in het onderwijs te vergroten is extra inzetten op een goede stagebegeleiding geen overbodige luxe maar een noodzaak.

Antidiscriminatie

De kanalen uit de rechtspositieregeling (ombudspersoon of -dienst, examencommissie, tuchtcommissie, raad voor studievoortgangsbetwistingen) zijn door studenten erg goed gekend maar hebben hun tekortkomingen, zeker op het vlak van non-discriminatie. De non-discriminatieprocedures laat men best zoveel mogelijk aansluiten bij de huidige procedures en instanties. Dit omwille van transparantie en de naambekendheid bij de student. Anderzijds is het voor een student ook niet steeds duidelijk om uit te maken of een onrechtmatige beslissing nu het gevolg was van discriminatie of gewoon een slechte en ongemotiveerde beslissing. Daarom is een zo inclusief mogelijke uitbouw en optimalisering van de noodzakelijke non-discriminatieprocedures en regels aangewezen.

De huidige taken en bevoegdheden van de ombudspersoon of -dienst worden best uitgebreid. Dat veronderstelt dat die ook expertise opdoet op het vlak van diversiteit en non-discriminatie. Als er nog niet voldoende expertise over discriminatie, diversiteit en evenredige participatie aanwezig is bij de ombudsdienst, moet hieraan gewerkt worden door bijscholing of het aannemen van een expert. Uiteraard mag de ombudsdienst niet de enige diversiteitsexpert of het enige aanspreekpunt zijn aan een instelling. De ombudsdienst fungeert als bemiddelaar, waar de studenten steeds terecht kunnen en dewelke tevens problemen signaleert aan de betreffende instanties, zodat er op een snelle en efficiënte manier de nodige maatregelen kunnen getroffen worden. De ombudsdienst moet de klachten van de studenten ook binnen een vooraf bepaalde termijn afhandelen, zodat de studenten snel geholpen zijn.

Voor gevallen waarin de bemiddeling van de ombudspersoon of -dienst tekort schiet en discriminerend gedrag vanwege een docent blijft plaatsvinden, kan er een gelijkebehandelingscommissie worden opgericht. Hierbij kan de student intern beroep aantekenen tegen vermoedelijke discriminaties die niet te herleiden vallen tot beslissingen die tot de bevoegdheid horen van de examencommissie. Om die reden en de duidelijke bevoegdheidsomschrijving van examencommissies kan de interne procedure hier niet worden toevertrouwd aan de bestaande examencommissies.

Interculturalisering van de onderwijsorganisatie

Algemene aandacht voor interculturaliteit

Naast de aandacht voor interculturaliteit in het onderwijsbeleid van een instelling wordt er best ook gewerkt aan de interculturalisering van de dienstverlening. We denken dan bv. aan huisvesting, maaltijden, studentenartsen, ruimte geven voor de beleving van verschillende godsdiensten. Overleg met studenten met verschillende etnisch-culturele achtergronden is hierbij noodzakelijk.

Activiteiten rond interculturele verhoudingen

Hoewel een week van de diversiteit een mooi initiatief lijkt, wordt er toch best meer geïnvesteerd in de interculturalisering van het curriculum.

Sociaal academische integratie

Instellingen voeren best een beleid dat de sociaalacademische integratie van studenten bevordert. Het is belangrijk dat zowel docenten als studenten hierover gesensibiliseerd worden. Vaak zijn ze zich namelijk niet bewust dat hun gedrag anderen het gevoel geeft uitgesloten te worden. Docenten moeten zich bewust worden van het effect van hun taalgebruik. Nog al te veel proffen spreken over 'negers' en 'gehandicapten', meestal zonder te beseffen dat dit kwetsend kan zijn voor sommige studenten. Ook stereotypes worden nog te vaak gebruikt, al dan niet in grapjes. Ook deze hebben vaak een grotere impact dan dat de docent beseft.

Onderwijsvernieuwing kan een instrument zijn om de sociaal academische integratie te bevorderen. Onderwijsmethodes die het zelfstandig leren bevorderen kunnen ook soms uitsluiting veroorzaken. Bij groepswork gebeurt het soms dat bepaalde studenten worden uitgesloten. Docenten kunnen hier proberen op te anticiperen en studenten sensibiliseren of bepaalde studenten wat extra begeleiding te geven.

Een belangrijke rol is hierin weggelegd voor studentenraden, studentenverenigingen en zelforganisaties. Zij kunnen het sociaal weefsel versterken en de betrokkenheid van studenten in de instelling verhogen. Heel wat studentenorganisaties dragen nu al hun steentje bij door het uitbouwen van netwerken, het inrichten van studiegroepen, mentorprojecten, peter/meteravonden, etc. Daartoe moeten ze echter van de instelling voldoende middelen krijgen. Ze moeten zowel financieel als logistiek ondersteund worden.

Diversiteit in de inspraakkanalen

Meer divers samengestelde studentenraden zijn ook een belangrijk aandachtspunt in het diversiteitsbeleid in het hoger onderwijs.

De Vereniging van Vlaamse Studenten (VVS) en de bij hen aangesloten studentenraden engageerden zich op hun congres van 12 april 2008 om de volgende acties te ondernemen:

- een nulmeting uitvoeren
- bij de verkiezingen van de studentenraden ook specifiek studenten uit kansengroepen aanspreken
- drempels vaststellen
- studenten sensibiliseren rond diversiteit
- betrokkenheid verhogen van studentenverenigingen bij diversiteitsbeleid en acties van de instellingen
- aanduiding verantwoordelijk diversiteit binnen elke studentenraad
- diversiteitstoets bij standpunten van de studentenraad
- studentenleven divers maken
- jaarlijkse rapportage bij VVS
- opmaak van een diversiteitsplan door elke studentenraad
- VVS zal handboek maken 'diversiteit en de studentenbeweging'

Naast divers samengestelde studentenraden, zijn ook andere inspraakkanalen van de instellingen aan de beurt.

Uitstroom en overgang naar de arbeidsmarkt**Algemeen**

Hoger onderwijsinstellingen kunnen een belangrijke rol spelen in de uitstroom uit het hoger onderwijs. Dit kunnen ze doen door sollicitatietraining te voorzien voor geïnteresseerde

studenten. Een beperkt netwerk is een oorzaak van ongelijke kansen op de arbeidsmarkt en instellingen moeten dus de contacten tussen studenten en werkgevers bevorderen.

Dit kan bijvoorbeeld via het organiseren van jobbeurzen. Ook bij stages en dienstverlening naar jobstudenten (via de jobdienst) moet men gelijke kansen garanderen. Hierbij moeten instellingen samenwerken met werkgevers die diversiteit als verrijking zien en die gelijke tewerkstellingskansen bieden aan alle afgestudeerden. Bovendien moet men proberen studenten te helpen aan stageplaatsen en studentenjobs die de kans op tewerkstelling later verhogen.

Alumniverenigingen kunnen ook goede netwerken creëren voor studenten. Professoren zijn vaak (actief) lid van deze verenigingen.

Divers personeelsbeleid binnen de instellingen zelf¹⁶

Promotie academische loopbaan

De aanwezigheid van academici met verschillende etnisch-culturele achtergronden draagt bij tot een interculturalisering van onderzoek en opleiding. Dit is van vitaal belang voor de kwaliteit van de universiteit op termijn. Etnisch-culturele minderheden met goede resultaten worden dan ook best gestimuleerd tot het starten van een academische carrière. Tegelijkertijd moeten de professoren aandacht krijgen voor doorstroming van etnisch-culturele minderheden in het academisch korps.

De maatregelen die worden genomen i.v.m. de doctoraatsbegeleiding (intensief coachen door de promotoren en wetenschappelijke commissie) kunnen bijdragen tot het beter begeleiden in dit proces van academici die hier meer nood aan hebben.

Werving en selectie

Betere verspreiding van vacatures

Voor de verspreiding van vacatures kunnen de instellingen onder andere samenwerken met zelforganisaties.

Samenstelling aanwervingcommissies

In aanwervingcommissies voor academisch personeel dienen ook meer divers te worden samengesteld.

Sollicitatieprocedures

Er dient meer aandacht besteed aan transparantere sollicitatieprocedures bij aanwervingen (en bevorderingen) van het academisch personeel. De uiteenlopende gewoonten en regels van faculteiten zorgen er de facto voor dat aanwervingcommissies nog te veel als informele 'ons-kent-ons' netwerken ageren.

Geef mensen met een buitenlands diploma een kans

Nieuwkomers die buiten Europa hun studies afwerkten, zien de vrucht van een jarenlange inspanning verloren gaan wanneer de overheid hun diploma niet erkent. Via een procedure kunnen ze hun buitenlands diploma laten erkennen, waardoor het ook in Vlaanderen geldt. De erkenningsprocedure van buitenlandse diploma's kan nog verder geoptimaliseerd worden. De hoge vertalingkosten kunnen een drempel zijn voor sommigen.

Loopbaanbegeleiding en –ondersteuning

- **Loopbaancursussen en loopbaanplanning** cfr. begeleiding doctorandi/ae

¹⁶ Uit diversiteitsplan van de VUB

- Allerlei cursussen om kennis en vaardigheden voor **hogere (bestuurlijke) functies** op te doen: een academicus wordt enkel opgeleid tot het voeren van onderzoek en recenter ook tot het geven van onderwijs. Nochtans bestaat een steeds groeiend gedeelte van de dagdagelijkse opdracht van professoren uit het management van onderzoek, het uitbouwen van netwerken etc.. Daartoe is geen opleiding voorzien. Het volgen van deze cursussen om dergelijke bestuur- en managementvaardigheden te ontwikkelen zou kunnen ingeschreven worden in de promotievoorwaarden.
- Analooq aan de aanstellingscommissies moeten ook de **promotiecommissies** voldoende divers worden samengesteld
- Aanbevolen wordt eveneens om bij de aanstelling een precieze **takenlijst** te voegen, gebaseerd op haalbaarheid en redelijkheid. Eveneens dient verduidelijkt wat de wetenschapper mag verwachten aan begeleiding. Het jaarlijks begeleiden van doctorandi door de doctoraatscommissie en het jaarlijks evalueren van de resultaten en problemen door deze commissie dient veralgemeend te worden in alle faculteiten.
- Voor begeleiders wordt aanbevolen **cursussen supervisie** in te lassen en hen ook te beoordelen op hun kwaliteit en inzet als begeleider. Deze opdrachten dienen ook gewaardeerd te worden in het academisch dossier.
- Het automatisch aanstellen van een **mentor/coach** om beginnend academisch personeel bij te staan met raad, toegang tot netwerken,... kan een belangrijke ondersteuning vormen voor de academische loopbaan van jonge academici.

Her- en bijscholing

Voor alle personeelsleden dient het **aanbod aan specifieke opleidingen** uitgebreid te worden: deze kunnen zowel bestaan uit taalcursussen (zowel vreemde talen als specifiek Nederlands vakjargon) als uit cursussen interculturele communicatie, omgang met diversiteit,... .

Streefcijfers

Er kunnen eveneens streefcijfers gesteld worden, verbonden aan bepaalde termijnen. Aan het bereiken van deze streefcijfers kunnen beloningen worden verbonden in de vorm van extra-werkingsmiddelen, extra-kader etc. ...Dergelijke streefcijfers kunnen best vastgelegd worden na analyse van de personeelsstructuur en afgestudeerden en van de loopbaanremmende factoren en in overleg met de facultaire overheden.

**Bijdrage Vlaams netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen:
Getuigenissen over drempels Hoger Onderwijs**

Overzicht van opmerkingen van mensen in armoede met de ervaring van studerende jongeren. Binnen de verenigingen waar armen het woord nemen zijn er weinig getuigenissen van succesvolle studenten of van de stap naar het HO überhaupt.

Kernopmerking: Het verschil tussen het SO en het HO is enorm. "Als een jongere het SO weet te overleven, dan is het ergste geleden". Eens in het HO zijn er geen sterke drempels meer." Dit kan twee oorzaken hebben :

- 1) het zijn de sterkste jongeren die het SO uitkomen, dus ook sterker staan om het HO aan te pakken. Er is een pre-selectie dus.
- 2) Of : de voorzieningen en begeleiding in het HO is effectief efficiënter.

⇒ de kern van het probleem van de doorstroom van jongeren in armoede naar het HO lijkt niet bij het HO zelf te liggen, maar eerder bij het SO.

De financiële drempel.

"Bijkomende lasten zoals internet, pc, treinabonnement en media (krant) zijn allemaal gedekt."

"Voor de sociale contacten is men afhankelijk van het geld dat men heeft dat kan dienen voor die sociale contacten."

⇒ *studiebeurs op basis van studiepunten. Maar als na herkansing het niet lukt verliest men punten. Dan volgen er problemen met de studietoelage.*

De communicatie.

"Zolang de student nog in het SO zit heeft men weinig informatie. Men weet weinig.

Wel is het zo als men eens is ingeschreven komt men het snel te weten, en vanaf het tweede jaar wordt alles goed opgevolgd"

Bij de eerste inschrijving komt men van SO naar het HO.

- je moet zelf melden dat je studiebeursgerechtigd bent.
- Als je geld nodig hebt moet je de stap weten te zetten naar de sociale dienst.

⇒ *de nodige info van sociale ondersteuning is niet gekend.*

De Sociale dienst :

½ van het studiegeld wordt op voorhand gestort omdat er hoge kosten zijn in het begin van het academiejaar, en het inschrijvingsgeld is automatisch afgehouden.

½ komt als maandelijkse studietoelage.

⇒ *opmerking : gevaar dat ouders dit geld afnemen voor het betalen van gezinsschulden ("of om rommel te betalen"). Dit is een probleem voor de student.*

met of zonder **kot** : hoger of lager bedrag studietoelage.

Opmerkelijk : Kot is wel volledig gedekt.

⇒ *Echter is er wel een addertje onder het gras : het huurcontract moet op voorhand betaald worden, zo ook het voorschot.
(eventueel voorschot via sociale dienst of studentenfinanciering via bank)*

Er bestaat ook zoiets als een **integratiepremie** bij het ocmw. Dit is wettelijk geregeld en duurt maximaal 5 jaar.

Er is wel controle, er zijn voorwaarden :

- regelmatig resultaten laten zien.
- Regelmatig aanwezig zijn.

⇒ *ook hier ontstaan de problemen bij slechte resultaten.*

Omgang met geld.

Niet alle studenten hebben leren omgaan met geld. Zeker niet als men in armoede is opgegroeid en men plots een groot bedrag op de rekening krijgt. Het is goed dat de student zijn geld rechtstreeks op zijn bankrekening krijgt, het zijn ten slotte volwassenen. Het is nog beter mocht dit in maandelijkse schijven kunnen gebeuren. "Want eens op de rekening van de student heeft men geen zicht meer op wat de student ermee doet."

⇒ *Niet alle studenten kunnen op een verantwoordelijke manier omgaan met geld.*

Het studeren.

Niet alle studenten beschikken thuis over een studiekamer. Een kot is een oplossing.

Verschillende proffen communiceren via mail. Bv om te zeggen of een les niet door gaat.

Dus pc en internet is nodig. Bij uitbreiding de laptop.

"mijn zoon kan van het HO een laptop huren (per jaar). (+ aandacht dat de laptop niet van de school is (via sticker))"

⇒ *studiemateriaal toegankelijk maken.*

De thuissituatie.

Niet alle jongeren komen uit een 'warm' nest. Na een dag studeren komen ze thuis en er komt bijvoorbeeld geen eten op tafel. Of er is veel ruzie, of vader drinkt, ze moeten zelf koken of er is gewoon niemand thuis bv tijdens de examenperiode. = wanneer het een problematische thuissituatie is.

Een kot is niet altijd de oplossing. Door een moeilijke thuissituatie hangen ze soms –eens van thuis weg- het 'beest uit'. Ze hebben hun wilde jaren. Ze zijn eindelijk vrij.

Vrienden zijn belangrijker. (werkt in twee richtingen, dwz dit kan ook positief uitdraaien).

Of men komt uit een instelling. Deze jongeren stromen trouwens zelden door naar het HO. Maar zelfs indien : deze jongeren hebben maar één doel : zo snel mogelijk vrij zijn.

"Jongeren met een armoede achtergrond, heeft een vriendenkring die deze achtergrond reflecteert. Zij moeten zich noodgedwongen (meestal vanaf SO) hiervan losmaken. Niet iedereen slaagt daarin." Jongeren die succesvol het HO willen beëindigen moeten zich los maken van hun gekende 'peer-groep' en familie, en moeten een nieuwe vriendenkring samenstellen. Dit is voor vele jongeren een diepgaande verandering.

⇒ *er is nood aan opvolging.*

Bijdrage Gezinsbond vzw: aandachtspunten rond democratisering**Studiefinanciering**

De Gezinsbond pleit voor een verdere optimalisatie van de studietoelagen. Automatisering is een belangrijke stap. Daarnaast blijven inspanningen om kwetsbare studenten te bereiken én te begeleiden bij een studietoelage-aanvraag noodzakelijk. De vaak weinig stabiele leefsituatie van deze groep (snel wisselende gezinssamenstelling, woonplaats, inkomen,...) maken een automatisering voor deze groep (nog) niet mogelijk. Alimentatie betaald voor kinderen mag niet worden meegeteld bij de berekening van de studietoelagen.

Verder dienen de studietoelagen verder te worden uitgebreid, naar aantal rechthebbenden (vandaag ongeveer 1 op 4) en naar hoogte van de toelage.

Gezinnen die nu net buiten de inkomensgrenzen vallen, staan voor een - vandaag vaak te - zware investering.

De maximumtoelage voor een hogeschoolstudent op kot is nog verre van kostendekkend. Een nieuwe studie naar reële studiekosten voor studenten vandaag dringt zich op.

Kostenbeheersing

Peperdure luxe-uitgaven als handboek zijn helaas niet uitzonderlijk in het hoger onderwijs. Net zoals in het secundair onderwijs zijn inspanningen naar kostenbeheersing nodig.

Rationalisering niet ten koste van democratisering

De rationalisering binnen het hoger onderwijs mag niet ten koste gaan van democratisering. Een goede bereikbaarheid/nabijheid van opleidingen, zowel van hogescholen en universiteiten blijft nodig. Kwetsbare groepen zijn vaker minder mobiel.

Binnen de visitaties moet het doelgroepbeleid, -bereik en doorstroming een belangrijk aandachtspunt zijn.

Flexibilisering

Het systeem van het leerkrediet mag niet discriminerend werken voor minderbegoede studenten/ouders. Vandaag kan aan iemand met onvoldoende leerkrediet die toch nog een opleiding wil starten extra inschrijvingsgeld (tot dubbel zoveel) gevraagd worden. Wie wel kan betalen, mag verder proberen.

Aanmoedigingsfonds

Instellingen die moeite doen om kansengroepen te bereiken, kunnen beroep doen op het aanmoedigingsfonds. Men beperkt zich hier tot objectieve parameters zoals studiebeurzen, attest Vlaams Fonds,... Allochtone studenten vallen hierbuiten. Nochtans kunnen ook deze studenten vaak extra ondersteuning gebruiken.

Bovendien volstaat het niet om te werken aan een hogere instroom van kansengroepen, maar moet doorstroming en succesvolle uitstroom bewaakt worden. Dit vraagt om een blijvende opvolging en begeleiding.

Middelen hoger onderwijs?

Vlaanderen is nog ver van de afgesproken Europese norm van 2% van het BBP voor hoger onderwijs, met de nodige risico's voor besparingsoperaties die voor meer kwetsbare doelgroepen vaakst het hardst dreigen aan te komen.

Bijdrage ACW: Toekomstige structuur hoger onderwijs

Bij de discussie over de toekomstige structuur en ontwikkeling worden terecht een aantal essentiële vragen gesteld.

1.1. Maatschappelijke meerwaarde

Wat is de maatschappelijke meerwaarde van dergelijke operatie?

Welke resultaten en verbeteringen t.o.v. de huidige situatie wenst men te realiseren?

Is de meerwaarde in balans met de maatschappelijke kost? In tijden van beperkte middelen, moeten we ons afvragen waaraan de middelen het best worden besteed.

1.2. Effect op toegankelijkheid en gelijke kansen

Draagt deze herstructurering bij tot een betere democratisering en een betere kwaliteit van het hoger onderwijs of is dit eerder een bedreiging?

Wat zijn de gevolgen voor de professionele bachelors aan de hogescholen?

Brengt dit de leefbaarheid van de hogescholen in het gedrang? Is er mogelijk een effect op de kwaliteit van de hogeschoolopleidingen?

1.3. Effect op het profiel van de opleiding

Is de integratie een bedreiging of een zegen voor het eigen profiel van de opleidingen?

Wat zullen de gevolgen zijn voor het professionele en toepassingsgerichte karakter van de masters van de hogescholen?

Wat denkt het arbeidsveld hierover? Wat zijn de gevolgen voor de studenten en de docenten?

Komt een specifieke groep hier niet in de kou te staan?

1.4. Spreiding van de opleidingen

Aan integratie hangt ook rationalisatie vast, die andere kernvraag: Welk onderwijslandschap is wenselijk? Wat is een goede spreiding? Wat is de relatie met democratisering?

Het is terecht dat deze vragen aan bod komen in het onderzoek van de parlementaire commissie.

Toetsstenen

Er zijn een aantal basisvoorwaarden waaraan een eventuele herstructurering moet voldoen..

1. De blijvende nood aan democratisering van het hoger onderwijs.

Het democratiseringsproces is nog lang niet voltooid in het hoger onderwijs. De toegankelijkheid dient verder verbeterd. Er zijn intensieve inspanningen nodig in het bijzonder voor allochtone jongeren, jongeren uit kansarme middelen, jongeren met bijzondere noden (handicap, leerstoornis..), volwassenen.

Dit betekent o.m.:

- Een breed gespreid aanbod van hoger onderwijs (op het niveau van opleidingen en instellingen);
- sterk aanbod van professionele bachelors, de meest gedemocratiseerde vorm van hoger onderwijs;
- betere doorstromingsmogelijkheden naar hoger onderwijs vanuit HBO5;
- betere doorstromingsmogelijkheden binnen hoger onderwijs (zalmprincipe, leerladders, leernetwerken...);
- instapmogelijkheden op latere leeftijd met erkenning van verworven competenties;
- kwaliteitsvol onderwijs met meer mogelijkheden tot persoonlijke begeleiding (er is daarom een grens aan schaalvergroting);
- een structureel diversiteitbeleid;
- sociaal flankerende maatregelen (studietoelagen, sociaal statuut HBO5 en werkstudenten, internationale mobiliteit);
- meer middelen voor democratiseringsopdracht hogescholen.

2. De nood aan sterk, **kwalitatief, maatschappelijk relevant** onderwijs

- belang van sterke professionele bacheloropleidingen die sterke professionals afleveren, competent en breed inzetbaar (professioneel en maatschappelijk);
- behoud van de eigen finaliteit van de academische masters van de hogescholen: meer praktijkgericht en meer gespecialiseerd;
- meer competentiegerichtheid in de academische bachelor- en masteropleidingen;
- kwalitatief versterken van de opleidingen: belang van onderzoekgebaseerd hoger onderwijs;
- versnellen onderwijsvernieuwing;
- een transparant opleidingsaanbod: duidelijk, gediversifieerde profielen van opleidingen, toegankelijk en voldoende gespreid aanbod (ruime spreiding van bachelors), maar ook voldoende schaalgrootte;
- betrokkenheid van onderwijs op het sociaal-culturele weefsel;
- sterke betrokkenheid op en van het bedrijfsleven en social-profit;
- belang van kennisvalorisatie en –transfer;
- ruimte voor onderwijsbegeleiding van de studenten (aandacht voor ongewenste effecten schaalvergroting);
- belang van sterke instellingen, goed bestuur.

3. Meer integratie en **samenwerking** binnen het geheel van hoger onderwijs

- De geest van het Bolognaproces en het Bama-decreet naar meer integratie binnen het hoger onderwijs dient verder versterkt worden;
- Komen tot één gemeenschappelijke hoger onderwijsruimte;
- afwerken van een gemeenschappelijke regelgeving;
- versterken van de samenwerking en synergie op het vlak van onderwijs, onderzoek, ondersteunende diensten, vernieuwing, doorstroming studenten en docenten, kwaliteitszorg.

Conclusies

1. Een totaalbeleid inzake versterking van samenwerking en integratie tussen hogescholen en universiteiten

Er is nood aan verdere stappen inzake integratie en verregaande samenwerking. Daartoe vragen wij

- een volledig geïntegreerde regelgeving hoger onderwijs
- een optimalisatie van de associaties, waarin hogescholen en universiteit als gelijkwaardige partners kunnen werken aan synergie en integratie
- een versterking van de samenwerking tussen hogescholen en universiteiten
- een versterking van de samenwerking tussen verschillende associaties.

Meer integratie betekent ook meer financiering voor het hoger onderwijs zoals het regeerakkoord bepaalt. De extra financiering die beloofd is aan de hogescholen voor de versterking van de professionele bacheloropleidingen en het projectmatig wetenschappelijk onderzoek is hierin cruciaal, evenals de financiering van het proces van de academisering. Integratie betekent op het vlak van het personeel betere en verzekerde loopbaanmogelijkheden en –perspectieven en meer wederzijdse inzetbaarheid in het gehele hoger onderwijs.

Aangezien de verdere integratie primordiaal de kwaliteit en de democratisering moet dienen grijpen we dit ook aan om meer middelen te vragen voor democratisering. Een eventuele structuurhervorming kan niet ten koste gaan van de noden inzake democratisering. Het gaat hier in het bijzonder om meer middelen voor het aanmoedigingsfonds maar ook om meer middelen voor studietoelagen, voor internationale mobiliteit en voor een sociaal statuut van HBO5 studenten.

2. Toekomstige structuren

Het hervormingsproces in het hoger onderwijs brengt nieuwe keuzes met zich mee. De druk om nog een verdere stap te zetten in de schaalvergroting en het aantal instellingen verder te reduceren blijkt zeer groot.

Het pleidooi om de academische masters van de hogescholen over te dragen aan de universiteiten kadert o.m. hierin. De voorstanders bepleiten dit vanuit het oogpunt van transparantie, kwaliteit, koppeling aan onderzoek en rationele besteding van onderzoeksmiddelen.

Er wegen een aantal belangrijke tegenargumenten echter zwaar door:

- het mogelijk verlies aan identiteit (het profiel opleiding gaat verloren met nanvenant verlies voor de studenten en de arbeidsmarkt);
- verlies aan slagkracht voor een aantal hogescholen en voor een velen ook reële financiële problemen;
- tweedeling in het hoger onderwijs ten nadele van professionele bacheloropleidingen en ten nadele van de doorstroming binnen hoger onderwijs (zalmpincipe, ook van belang voor democratisering);
- zeer hoge kostprijs van de operatie zonder navenante maatschappelijke meerwaarde (minder middelen voor democratisering);
- de grote verdeeldheid op het veld.

De eventuele politieke keuze om hogeschoolopleidingen over te dragen aan de universiteiten moet rekening houden en antwoorden bevatten op volgende kwesties:

- versterking van de professionele bachelors
- nieuwe aangepaste bestuursstructuur (vanuit gelijkwaardigheid en gedeelde verantwoordelijkheid);
- behoud profielen opleidingen hogescholen, organisatiestructuur, profiel docenten;
- herziening financiering en voldoende middelen (versterking hogescholen, academisering, kosten integratie);
- voorafgaande regeling voor personeelsstatuut
- optimalisatie van de associaties.

Deze antwoorden dienen decretaal verankerd.

Zoals hierboven uitgewerkt moet dit ingebed worden in een totaalbeleid inzake versterking van integratie en samenwerking tussen hogescholen en universiteiten en nieuwe impulsen aan het democratiseringsbeleid in het hoger onderwijs.

Tot slot vragen wij een duidelijk tijdspad en stappenplan voor de hervorming. Er is nood aan een duidelijk traject dat het proces van hervorming aangeeft met voortdurend grote betrokkenheid van personeel, studenten en sociale partners, naast de instellingen.